

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет філології

Кафедра англійської філології та перекладу

«Допущено до захисту»

В. о. завідувача кафедри англійської філології

та перекладу

_____ Вікторія АГЄЄВА-

КАРКАШАДЗЕ

“ ____ ” _____ 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

на тему: **МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ
КОМБІНОВАНОГО НАВЧАННЯ**

Керівник: доктор педагогічних наук, професор

Гришкова Раїса Олександрівна

Рецензент: доктор педагогічних наук,

професор Малихін Олександр Володимирович

Виконав: здобувач VI курсу групи 641Мз

Волкова Ольга Сергіївна

Спеціальності: 035 «Філологія»

ОПП: «Сучасна англійська комунікація і

переклад – англійська мова і література та

друга іноземна мова»

Миколаїв – 2025

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

<u>Інститут, факультет, відділення</u>	<u>факультет філології</u>
<u>Кафедра, циклова комісія</u>	<u>кафедра англійської філології та перекладу</u>
<u>Рівень вищої освіти</u>	<u>другий (магістерський)</u>
<u>Спеціальність</u>	<u>035 «Філологія»</u>
<u>ОПП / ОНП</u>	<u>«Сучасна англійська комунікація і переклад – англійська мова і література та друга іноземна мова»</u>

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри англійської
філології та перекладу

Вікторія АГЕСВА-

КАРКАШАДЗЕ

“ ”

2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧЕВІ

Волковій Ользі Сергіївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Методичне забезпечення професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання

керівник роботи: Гришкова Раїса Олександрівна, д.пед.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Чорноморського національного університету імені Петра Могили від «25» вересня 2025 року № 245

2. Строк подання здобувачем проєкту (роботи) «05» грудня 2025 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: вступ, основна частина, висновок, список використаних джерел та літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) згідно з планом кваліфікаційної роботи магістра.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) не планується.

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Гришкова Р. О.		
Розділ 1	Гришкова Р. О.		
Розділ 2	Гришкова Р. О.		
Розділ 3	Гришкова Р. О.		
Висновки	Гришкова Р. О.		

7. Дата видачі завдання 26.09.2025

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1.	Вступ до кваліфікаційної роботи	вересень 2025	
2.	Розділ 1. Теоретичні основи методичного забезпечення професійної іншомовної підготовки студентів спеціальності «Психологія»	жовтень 2025	
3.	Розділ II. Професійна англomовна підготовка майбутніх психологів як методична проблема	жовтень 2025	
4.	Розділ III. Практичні аспекти професійної англomовної підготовки майбутніх психологів	листопад 2025	
5.	Висновки	листопад 2025	
6.	Переддипломна практика	07.10 – 20.10. 2025	
7.	Оформлення списку бібліографічних посилань, додатків	листопад 2025	
8.	Попередній захист	13.11.2025	
9.	Рецензія на дипломну роботу	02.12.2025	
10.	Захист дипломної роботи	17.12 2025	

Здобувач

_____ (підпис)

Волкова О.С.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

_____ (підпис)

Гришкова Р. О.

_____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПСИХОЛОГІЯ»	6
1.1. Аналіз науково-методичних джерел щодо професійної підготовки студентів спеціальності «Психологія».....	6
1.2. Професійна англomовна підготовка майбутніх психологів з позиції комбінованого навчання	15
РОЗДІЛ II ПРОФЕСІЙНА АНГЛОМОВНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА	28
2.1. Програмні вимоги щодо володіння англійською мовою за професійним спрямуванням студентами нефілологічних спеціальностей	28
2.2. Методичні засади забезпечення професійної англomовної підготовки в освітньому процесі вищої школи	33
РОЗДІЛ III ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	40
3.1. Розробка комплексу вправ для забезпечення професійної англomовної підготовки студентів-психологів III-IV курсів.....	40
3.2. Підготовка фрагментів занять з професійної англійської мови для майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання	44
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Останні кілька років значно вплинули на вищу освіту в Україні. Спочатку карантинні обмеження, а потім початок повномасштабного вторгнення внесли зміни у звичний режим навчання в університеті. Неможливість знаходитися у закладі вищої освіти під час занять змусили шукати способи для продовження освітнього процесу. Таким способом стало комбіноване навчання, що поєднує в собі звичні заняття в аудиторії та в онлайн режимі з використанням платформ Zoom, Google meet, Moodle та ін.

Комбіноване навчання (blended learning) є багатостороннім процесом, який розширює способи засвоєння студентами знань, умінь та навичок. Аналізом переваг і недоліків комбінованого навчання займалися як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники: С. Грем, Д. Пейнтер, М. Крістенсен, М.Кабанова, М. Мохова, М. Медведєва, М. Кондакова, О.Тарнопольський та ін.

Поняття «комбіноване навчання» є достатньо новим для сучасної педагогічної науки, і потребує розроблення методичних засад його впровадження, принципів організації освітнього процесу, методичного забезпечення. З усього масиву проблемних питань щодо комбінованого навчання студентів нефілологічних спеціальностей саме методичне забезпечення професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів є недостатньо розробленим та потребує наукового обґрунтування.

Аналіз методичних досліджень в науковій літературі дає підстави стверджувати, що наразі недостатньо робіт щодо методичного забезпечення професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів, що пояснює актуальність вибору теми дипломної роботи: «Методичне забезпечення професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання».

Мета магістерської роботи - теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати методичне забезпечення професійної іншомовної підготовки

майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання для підвищення ефективності формування їх іншомовної комунікативної компетентності.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання**:

- проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів;
- визначити особливості професійної іншомовної підготовки психолога;
- розкрити потенціал комбінованого навчання у формуванні професійної англійської підготовки студентів-психологів;
- розробити й апробувати на практиці методичне забезпечення професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання.

Об'єкт дослідження: процес професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження: оновлення методичного забезпечення професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувались такі методи дослідження: інформаційно–пошуковий метод – для відбору матеріалу дипломної роботи в соціальних мережах та опрацювання теоретичної бази; аналіз наукових публікацій за темою роботи з метою виявлення прогалин у дослідженнях англійської підготовки студентів спеціальності «Психологія»; контент-аналіз дидактичного забезпечення процесу навчання професійної англійської мови майбутніх психологів; уточнення принципів навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів спеціальності «Психологія» в період воєнного стану; узагальнення змін в організації освітнього процесу у вищій школі.

Новизна магістерської роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні необхідності оновлення методичного забезпечення навчання професійної англійської мови майбутніх психологів у форматі комбінованого навчання.

Удосконалено зміст і структуру методичного забезпечення іншомовної підготовки шляхом інтеграції традиційних та цифрових форм і засобів навчання.

Практичне значення полягає у тому, що запропонований комплекс вправ може бути використаний викладачами професійної англійської мови на заняттях.

Апробація роботи. Основні положення та результати дослідження доповідались та обговорювалися на конференції «Могилянські читання – 2025: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». Отримали позитивні відгуки.

Публікації. Волкова О.С. Комбіноване навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності майбутніх психологів. «Могилянські читання – 2025: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» // ЧНУ ім. Петра Могили – 2025.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку бібліографічних посилань із 75 найменувань. Загальний обсяг магістерської роботи складає 75 сторінок.

РОЗДІЛ I

Теоретичні основи методичного забезпечення професійної іншомовної підготовки студентів спеціальності «Психологія»

1.1. Аналіз науково-методичних джерел щодо професійної підготовки студентів спеціальності «Психологія»

Професійна підготовка студентів спеціальності «Психологія» включає засвоєння фахових дисциплін та оволодіння іноземною за професійними спрямуванням. Розвиток дистанційного та комбінованого навчання спочатку через карантинні обмеження та потім повномасштабне вторгнення змінили звичні підходи до професійної підготовки студентів спеціальності «Психологія».

Дослідження поняття професійної підготовки студентів є не новим, його вивчають протягом тривалого часу багато науковців: філософи, психологи, соціологи, вчені-методисти з викладання іноземних мов.

Дослідник І. Коваль розцінює професійну підготовку як результат формування, розвитку та засвоєння знань, умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності. На його думку, професійна підготовка включає в себе організацію навчання студентів у різних формах таких як денна, дистанційна та комбінована [22].

На думку, О. Кучерук професійну підготовку варто визначати як комплекс спеціальних умінь, якостей, знань та норм, що сприяють майбутній професійній діяльності. Автор наголошує, що саме єдність цих факторів створює основу для становлення компетентного фахівця [26].

У дослідженнях щодо професійної підготовки студентів спеціальності «Психологія» В. Панок зазначає, що важливе значення має заклад вищої освіти. Автор створив рівневу структуру засвоєння професійних психологічних знань.

До першого рівня входить теоретико - експериментальна підготовка, яка містить вивчення таких дисциплін, як загальна психологія, вікова психологія, сімейна психологія, психологія спорту та інші.

До другого рівня належить практична психологія. Завданням студентів на цьому рівні є вивчення та засвоєння теоретичних основ майбутньої професійної діяльності. Засвоєння необхідних знань та навичок студентами відбувається через такі форми роботи: семінари, майстер-класи, тренінги та панельні дискусії.

Третій рівень включає практичні навички. Тут студенти засвоюють технології, методи та принципи для роботи з групою людей або індивідуально. Вивчення різноманітних технологій сприяє розширенню професійного світогляду та формує майбутнього психолога як фахівця, а оволодіння англійською мовою створює умови для поповнення знань з іншомовних джерел. В. Панок стверджує, що така трирівнева структура має позитивний вплив на професійну підготовку студентів спеціальності «Психологія». Автор виділяє такі особливості професійної підготовки майбутніх психологів:

- теоретичні та практичні форми та методи навчання мають поєднуватися;
- розвиток необхідних особистісних рис: професійна інтуїція, навички саморегуляції та самоконтролю;
- засвоєння етичних норм;
- використання ситуативного методу як основного методу навчання [32].

Поняття «професійна підготовка» та «професійна освіта» часто ототожнюють. Проте, для кращого розуміння сутності професійної підготовки студентів спеціальності «Психологія» необхідно звернути увагу на відмінності цих понять. У Словнику педагогічних та психологічних термінів за редакцією Н. Несторука і Л. Кокоріна професійну освіту трактують як «систему навчання, яка направлена на формування загальних та професійних знань для трудової діяльності» [36, с.19]. Професійна освіта містить загальноосвітню, теоретичну та професійно спрямовану підготовку. Під професійною підготовкою вони розуміють засвоєння конкретних професійних знань, умінь та навичок у практичному аспекті для успішного виконання професійних завдань. При визначенні поняття професійної підготовки психолога необхідно звернути

увагу на її функції. До головних функцій професійної підготовки психолога належить навчально-теоретична, що полягає у вивченні та засвоєнні фундаментальних знань психології. Практично-діяльнісна функція розкривається через накопичення професійних знань за допомогою тренінгів, майстер-класів та стажувань. Вивчення професійної етики є завданням етико-ціннісної функції. Практична діяльність психолога пов'язана з великим обсягом інформації, тому значне місце у його роботі посідає методологічна функція. Суть методологічної функції полягає у вмінні критично оцінювати нову інформацію та використовувати науково обґрунтовані методики. В сукупності усі вище перелічені функції характеризують психолога як компетентного фахівця [36, с.31]. Іншомовна професійна підготовка майбутніх психологів створює умови не тільки і не стільки для роботи з іноземцями, як для постійного поповнення й оновлення власних знань із англomовних джерел та вмінь надавати допомогу пострадалим унаслідок воєнних дій чи цивільному населенню

Якісна професійна підготовка студентів спеціальності «Психологія» неможлива без розвитку особистісних якостей. Робота психолога безпосередньо пов'язана з людьми, тому потребує вміння налагоджувати діалог для подальшої співпраці. Доброзичлива атмосфера при спілкуванні психолога з клієнтом допомагає кращому розумінню один одного та сприяє швидшому подоланню проблеми. Відповідно до цього, вміння побудувати спілкування з людьми є невід'ємною частиною професійної діяльності психолога.

Під особистісними якостям психолога розуміється сукупність характеристик, які допомагають у професійній діяльності встановити відносини з клієнтом та успішно надати психологічну допомогу. Дослідники А. Ткаченко зазначає, що особистісні якості займають значуще місце у професійній діяльності психолога [39, с, 98].

Особистісні якості психолога поділяють на емоційні, когнітивні, комунікативні, мотиваційні, практичні, рефлексивні та інноваційні. До емоційних входить:

- емпатія: здатність відчувати та розуміти емоційний стан іншої людини;
- самостійність дій та рішень: вміння проаналізувати поточну ситуацію та створити план дій у критичних ситуаціях без сторонньої допомоги;
- адаптація до нових умов: здатність пристосуватися до нових незнайомих умов [39, с. 101].

Група когнітивних якостей психолога включає сукупність розумових здібностей, необхідних для вивчення, аналізу та складання плану дій при безпосередній роботі з клієнтом. До когнітивних якостей психолога входить вміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати, формулювати гіпотези щодо причини проблеми клієнта, накопичення й оновлення професійного досвіду. Здатність до накопичення отриманих знань, умінь та навичок допомагає швидко реагувати під час практичної діяльності, а їх оновлення сприяє розширенню можливостей до вирішення нових завдань [8].

Комунікативні якості є невід'ємною частиною практичної діяльності психолога. До комунікативних якостей належить комунікабельність. Суть комунікабельності як важливої якості психолога полягає у вмінні встановлювати та підтримувати зв'язок під час спілкування з іншою людиною. Комунікабельність проявляється у таких вміннях як чіткість та виразність мовлення, здатність слухати та підтримувати діалог. Важливою частиною комунікабельності є володіння невербальними засобами. До невербальних засобів відносять міміку, жести, мову тіла та тон голосу. Саме вони значною мірою впливають на створення доброзичливої атмосфери під час безпосереднього спілкування психолога з клієнтом [8].

Під мотиваційними якостями психолога розуміють цінності та настанови, які визначають готовність до практичної професійної діяльності: вміння працювати з клієнтом або групою, бажання вдосконалювати набуті знання, уміння та навички. До мотиваційних якостей психолога відносять альтруїзм, спрямованість на проблему клієнта та гуманізм, бажання розширювати вже засвоєні знання, допитливість та самовдосконалення є значущою частиною мотиваційних якостей психолога.

Практичні якості психолога включають:

- організованість та зібраність для створення чіткого плану для своїх поставлених задач відповідно до дедлайну;
- вміння зрозуміло доносити інформацію;
- відповідальність і старанність для обдумування при прийнятті певного рішення;
- здатність аналізувати та обирати методики відповідно до потреб клієнта;
- дисциплінованість і контроль для виконання завдання відповідно до нормативних документів [24].

Значне місце у професійній сфері психолога посідають рефлексивні здібності. Під рефлексивними здібностями розуміється здатність до осмислення та аналізу власної професійної діяльності, внутрішнього стану та виконаної роботи з клієнтом. Завдання рефлексивних здібностей психолога полягає у створенні умов для професійного самопізнання та здатності до критичного аналізу власної діяльності. Вони допомагають удосконалювати навички, коригувати помилки та оцінити результативність зробленої роботи.

Інноваційні якості психолога сприяють креативному використанню знань та умінь, адаптації до нових викликів у власній діяльності. Під інноваційними якостями мається на увазі вміння швидко реагувати на зміни у суспільстві та нові запити відповідно до них. До них належать такі вміння, як:

- працювати з онлайн платформами (Zoom або Google meet);
- адаптуватися до форматів роботи (дистанційної, змішаної);
- відкритість до нових міждисциплінарних підходів (нейропсихологія, когнітивні науки, соціальні технології) [27].

При аналізі наукових джерел щодо професійної підготовки студентів спеціальності «Психологія» необхідно звернути увагу на нормативні документи. Одним із них є стандарт вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія». Він є ключовим державним джерелом, який містить структуру, цілі, компетентності та результати навчання психологів в Україні. Згідно зі

стандартом об'єктами вивчення спеціальності «Психологія» є: виникнення, функціонування та розвиток психологічних явищ, взаємодія людей у різних соціальних групах та вивчення природи поведінки. Цілями навчання виступають формування знань про людську психіку та розвиток вмінь використовувати отримані знання у професійній діяльності [37].

Ключове місце у професійній підготовці студентів спеціальності «Психологія» посідають фахові компетентності. Під фаховими компетентностями розуміють комплекс спеціальних знань, умінь, навичок та здібностей, необхідних для успішної професійної діяльності. Відповідно до стандарту фаховими компетентностями студентів спеціальності «Психологія» є:

- знання понятійно-категоріальний апарат психології як науки;
- знати та дотримуватися норм професійної етики;
- вміти досліджувати, аналізувати та синтезувати професійну інформацію з різних джерел;
- знання та вміння проаналізувати як вітчизняний так і європейський досвід вивчення основних психологічних понять та явищ;
- вміння провести роботу з клієнтом згідно з його запитом;
- самостійно проводити психологічне дослідження;
- здатність самостійно обробити отримані результати проведеного дослідження;
- здатність до професійного саморозвитку та навчання [37].

Значне місце у професійній діяльності майбутнього психолога займає емоційний інтелект. На нашу думку, варто детальніше проаналізувати зв'язок практики психолога з емоційним інтелектом. З дитячих років кожна людина існує в певному навколишньому середовищі. З її розвитком соціальне оточення поступово збільшується завдяки друзям, близьким родичам та вчителям у школі. Процес побудови стосунків з іншими людьми являється складним і тривалим процесом. Кожна особистість має індивідуальні риси, якості, цінності та норми, якими керується в житті. Тому налагодження відносин в новому середовищі у двох людей може проходити зовсім по – різному як за складністю,

так і тривалістю. Комусь вистачає декілька днів, для того, щоб відчувати спокій при спілкуванні з учасниками певної групи, а іншому необхідно два або три місяці [3].

Для полегшення процесу побудови відносин з соціальним середовищем, вчені звертають увагу на розвиток емоційного інтелекту. Розуміння змістовних характеристик його функціонування сприяє усвідомленню внутрішніх переживань в конкретній ситуації та знаходження способів впливу на них. Крім того, знання причини власних емоцій допоможе людині краще розуміти свій психологічний стан та відповідно до цього взаємодіяти з іншими та в суспільстві загалом [3].

Під емоційним інтелектом мають на увазі сукупність здібностей, які дозволяють особистості розпізнавати і розуміти емоції як власні, так і інших людей. Особистості з високим рівнем емоційного інтелекту здатні контролювати свою емоційну сферу, їх поведінка є більш гнучкою, тому вони можуть легше досягти своїх цілей, взаємодіючи з іншими людьми. До того ж розуміння свого психо – емоційного сприяє розвитку власного потенціалу [10].

У широкому розумінні емоційний інтелект пояснюється як здатність розрізняти позитивні та негативні почуття, а також як вміння знайти способи змінити свій психоемоційний стан з негативного на позитивний. У своєму житті кожній особистості доводиться постійно взаємодіяти з людьми, і розуміння емоцій часто відіграє важливу роль у спілкуванні. Емоційний інтелект – це здатність людини усвідомлювати, розуміти і сприймати як власний емоційний стан і навколишнього середовища під час дружнього спілкування та при безпосередній практичній професійній діяльності.

Іншими словами, емоційний інтелект у діяльності психолога виконує такі функції:

- захисну, що полягає у активізації резервів організму людини при вирішенні складних ситуацій;
- інтерпретуючу, яка направлена на розпізнавання емоцій, накопичення отриманої інформації та використання її в майбутньому;

- регулятивну, що сприяє вираженню емоційного сприйняття тієї чи іншої події;
- активізуючу, яка допомагає налагодити відносини з навколишнім середовищем при безпосередньому спілкуванні [10].

Важливе місце у діяльності психолога посідає емпатія. Вона є ключовою складовою емоційного інтелекту. Для кращого розуміння сутності емпатії у роботі психолога варто дослідити її більш детально. Спочатку термін емпатія використовувався в естетиці для опису свого емоційного стану від мистецтва. Трохи згодом термін «емпатія» було введено у психологію Е. Тітчером у 1909 році. Слід зазначити, що одного визначення щодо сутності емпатії немає. Кожен учений дає своє тлумачення, спираючись на власні дослідження [44].

При вивченні поняття емпатії як професійної якості психолога Л. Журавльова пояснює її як здатність розуміти клієнта, що проявляється через співчуття та переживання. Емпатія допомагає формувати довіру під час безпосередньої роботи психолога з клієнтом [18].

Як зазначає К. Роджерс, емпатію варто трактувати як входження у внутрішній світ іншої людини та проживання її досвіду. Це можна порівняти з проживанням іншого життя без упереджень та засуджень. За твердженням, К. Роджерса емпатія проявляється коли психолог робить припущення щодо причини певної проблемної ситуації та шукає шляхи її подолання. Згідно з цим, у клієнта формується внутрішній спокій: він відчуває, що його розуміють та бажають допомогти [68].

Під час аналізу сутності емпатії та її ролі у діяльності психолога Р. Майєр стверджує, що емпатію слід розглядати процес коли одна людина співчуває іншій. Крім того, він наголошує, що важливою частиною емпатії є вміння сприймати відмінності іншої людини з любов'ю. Як зазначає Р. Майєр, любов - це вміння визнати право людини на її власний спосіб життя [57].

У Словнику Вебстера емпатія визначається як дії, що направлені на усвідомлення та розуміння переживань, почуттів іншої людини [58, с.309]. Американський психолог Дж. Майєр виділяє такі компоненти емпатії:

- активне слухання для повного зосередження на співрозмовнику, його емоцій та почуттів;
- невербальна емпатія для звернення уваги на міміку, тон голосу під час спілкування для створення доброзичливої атмосфери;
- перефразування для кращого розуміння почуттів, емоцій клієнта;
- прояснення для допомоги клієнту зрозуміти свій психологічний стан [56].

Дж. Іган трактує емпатію не тільки як процес співчуття психолога до клієнта, а як інструмент для розвитку доброзичливої атмосфери, засіб для підвищення рівня розуміння один одного та спосіб розуміння своїх почуттів та емоцій [56, с. 29].

Емпатія – це складний механізм, який складається з декількох компонентів. Першою складовою емпатії як невід'ємної частини діяльності психолога є емоційний або афективний компонент. Емоційний компонент проявляється у співпереживанні та співчутті психолога до клієнта під час безпосереднього спілкування. Наступним є когнітивний компонент, що містить у собі розуміння стану іншої людини, без втрати власного Я. Третім компонентом є поведінковий або дієвий, який розкривається у активній підтримці та допомозі психолога.

Відповідно до проаналізованих джерел будемо тлумачити емпатію як:

- функцію, яка інтерпретує внутрішній стан співрозмовника;
- професійну властивість фахівця, яка проявляється під час безпосереднього спілкування;
- емоційний відгук на переживання та страхи іншої людини [15].

Отже, професійна підготовка студентів спеціальності «Психологія» є цілісним і багатограним процесом, що передбачає засвоєння знань, умінь та навичок для фаховій діяльності. Вона включає вивчення профільних дисциплін та англійської мови за професійним спрямуванням. Головними її функціями є: навчально-теоретична практично-діяльнісна, етико-ціннісна та методологічна. До нормативно-правової бази щодо професійної підготовки належить є

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія». Він містить перелік теоретичних та практичних знань, якими має володіти психолог. Таким чином, процес професійної підготовки включає вивчення теоретичних дисциплін та формування практичних навичок, необхідних у консультаціях та діагностиці.

1.2. Професійна англомовна підготовка майбутніх психологів з позиції комбінованого навчання

Останніми роками все більше закладів вищої освіти починають використовувати комбіноване навчання. Головними причинами стрімкого розвитку комбінованого навчання є карантинні обмеження та початок повномасштабного вторгнення. Запровадження карантинних заходів стало викликом як для продовження навчального процесу, так і суспільства загалом. Проте комбіноване навчання надало можливість для проведення занять як онлайн, так і офлайн, надало можливість збільшити питому вагу самостійної роботи студентів, підвищило відповідальність кожного здобувача вищої освіти за власні успіхи/неуспіхи в навчанні. З початком повномасштабного вторгнення комбіноване навчання продовжилось і продовжується, тому що багато студентів знаходяться в інших містах або селах і не можуть відвідувати заняття аудиторно. Саме тому, комбіноване навчання займає ключове місце у професійній англійській підготовці майбутніх психологів.

На нашу думку, для кращого розуміння сутності комбінованого навчання варто його дослідити більш детально. Термін “комбіноване навчання” з’явився у 2006 році завдяки дослідженням С. Бонка та С. Грема. Саме вони вперше його використали публікації “Довідник змішаного навчання”. Існують синоніми для позначення комбінованого навчання. Серед них гібридне навчання, комбіноване навчання та гнучке навчання. У нашому дослідженні ми будемо використовувати термін “комбіноване навчання” згідно з перекладом “blended learning” та темою нашого дослідження [71].

Для дослідження комбінованого навчання необхідно звернути увагу на способи його тлумачення. Під час вивчення проблем комбінованого навчання американський дослідник М. Прескі пояснював термін «комбіноване навчання» як комплекс формальних і неформальних засобів навчання. До формальних засобів належить безпосередня робота викладача зі студентами в аудиторії, а до неформальних - використання технічного забезпечення (конференції в режимі онлайн, листування через електронну пошту) [65].

У свою чергу, американський вчений Х.Сінг вважав комбіноване навчання формальною освітньою програмою з поєднанням навчання у закладі вищої освіти з елементами дистанційного [69].

У дослідженнях Г. Ткачук комбіноване навчання пояснюється як свідомий процес засвоєння студентом знань, умінь та навичок за допомогою технічного забезпечення [40].

Під час вивчення сутності комбінованого навчання К. Бугайчук робить акцент на самостійному вивченні навчального матеріалу, а закріплення проходить через зустріч з викладачем [5]. М. Медведева зазначає, що комбіноване навчання – це комплекс очного, самонавчання та дистанційного, який включає взаємодію викладача зі студентами. У своєму поясненні комбінованого навчання дослідниця акцентує на інтерактивних джерелах інформації. Варто зазначити, що інтерактивні джерела інформації – це цифрові ресурси та платформи, які допомагають активно взаємодіяти з навчальним матеріалом. До них належать освітні ресурси, блоги, мобільні додатки та веб-сайти. М. Медведева стверджує, що інтерактивні джерела інформації допомагають студентам засвоїти новий навчальний матеріал під час комбінованого навчання [29].

На нашу думку, варто пояснити відмінність між традиційним, комбінованим та дистанційним навчанням. Традиційне навчання в університеті - це процес роботи викладача з групою у формі лекційно-семінарських занять. Головними формами роботи у традиційному навчанні є лекція, семінар, залік або іспит. Під час лекції група засвоює новий матеріал з теми. Семінари мають

більш практичний характер, студенти закріплюють проведений матеріал шляхом обговорень, виконанням задач та розв'язанням тестів. Дистанційне навчання – це організація навчального процесу, коли всі його учасники не знаходяться безпосередньо в аудиторії, а працюють з використанням технічного забезпечення. Прикладами дистанційного навчання є проведення занять у Zoom, Google meet, самостійні або практичні на онлайн платформах. Акцент дистанційного навчання зводиться до проведення навчального процесу у цифровому форматі з мінімальною або повною фізичною відсутністю в аудиторії. У свою чергу, комбіноване навчання складається з елементів традиційного, тобто очного та дистанційного навчання. Особливістю комбінованого навчання є проведення частини занять онлайн, наприклад лекцій, а інша частина в аудиторії під практичних, семінарських або лабораторних [69].

Відповідно до проаналізованих пояснень сутності комбінованого навчання можна сказати, що його слід трактувати у вузькому та широкому сенсах. У вузькому значенні комбіноване навчання – це довготривалий процес засвоєння студентами знань, умінь та навичок у закладі вищої освіти з використанням технічного забезпечення для швидкої взаємодії з викладачем [4].

У широкому сенсі під комбінованим навчанням варто розуміти поєднання формальної, неформальної та самоосвіти для освоєння професійних навичок з постійним контролем за темпом навчання [4].

Проаналізовані нами пояснення сутності комбінованого навчання дозволяють сформулювати такі його принципи:

- наочності: сприяє кращому засвоєнню студентами нового навчального матеріалу за допомогою презентацій, відео, анімації або фото;
- послідовності: вивчення нового матеріалу має відбуватися від найлегшого поступово переходячи до важчого;
- практичного використання: комплекс теоретичного та практичного для кращого закріплення нової інформації;

- підтримки: взаємодія викладача зі студентом, роз'яснення незрозумілих пунктів [54].

Щодо формату комбінованого навчання, то це можуть бути поєднання традиційного та дистанційного навчання. Відповідно до цього комбіноване навчання проводиться у форматах навчальних ігор, електронних курсів, розробкою проєктів, коучингу, та мобільного навчання. Прикладом є чергування аудиторних та онлайн занять, комплекс самостійного вивчення матеріалу та консультування з викладачем, сполучення навчання на робочому місці з роботою з тренером [60].

Для детального розуміння сутності комбінованого навчання необхідно дослідити його комбінації. Першою є комплекс очного та дистанційного навчання. Суть такої комбінації полягає у тому, що студенти знаходяться в аудиторії, а навчальний матеріал розміщується на навчальних платформах, таких як Moodle, Google Classroom або Kahoot!. Для кращого сприйняття нового навчального матеріалу використовується відео, фото, презентації [55].

Другою комбінацією комбінованого навчання є поєднання структурованого та неструктурованого навчання. Суть структурованого навчання полягає у наявності академічного або корпоративного плану навчання. Відповідно до якого студент або працівник засвоюють навчальний матеріал. Крім, цього існує неструктуроване навчання, яке ще часто називають інформальним. Під неструктурованим або інформальним навчанням розуміється процес засвоєння знань, умінь та навичок без наявного чітко прописаного академічного плану з темою, терміном та метою. Такий процес навчання проходить протягом усього життя та охоплює всі соціальні сфери. До неструктурованого або інформального навчання належить засвоєння інформації під час безпосереднього спілкування з сім'єю, друзями та знайомими, пошук відповідей на зацікавлену тему в мережі Інтернет та відвідування різноманітних заходів таких як виставки, кінотеатри та театри [42].

Наступною комбінацією комбінованого навчання є використання різного виду контенту. Суть полягає у використанні під час навчання інформації з

різних джерел. Прикладом різного виду контенту у комбінованому навчанні є використання матеріалу лекції і семінарського заняття з відео або просто матеріалом українських та закордонних вчених. Такий підхід окрім засвоєння матеріалу, допомагає розширити знання з теми заняття [6].

Однією з поширених комбінацій комбінованого навчання є поєднання самостійного та групового. Під час самостійного навчання студент опановує навчальний матеріал через лекції, презентації та відеоматеріали. Проте, важливо звернути увагу, що для вивчення важкого навчального матеріалу або для закріплення пройденого кращим підходом є робота в групах. Робота в групах реалізується через дискусії, спільне виконання завдань, розв'язання проблем (кейсів) та створення проєктів. На нашу думку, при вивченні групової роботи у комбінованому навчанні важливо дослідити її функції. Головними функціями групової роботи є:

- мотиваційна: створення середовища, де кожен учасник групи є відповідальним за результат;
- організаційна: розподіл обов'язків у середині групи;
- соціальна: розвиток комунікативних навичок, формування толерантності та поваги до інших [40].

Відповідно до функцій групової роботи необхідно сказати, що вона є важливою частиною навчання. Групова робота розширює способи засвоєння матеріалу та урізноманітнює комбіноване навчання [7].

Під час аналізу комбінованого навчання ми звернули увагу на його моделі. На нашу думку, для кращого розуміння професійної англійської підготовки майбутніх психологів необхідно дослідити моделі комбінованого навчання. Під моделями змішаного навчання слід розуміти сукупність прийомів та методів, які використовуються під час занять. Американські дослідники Стейкер та Хорн у 2012 році розробили класифікацію моделей комбінованого навчання. Відповідно до неї існує 4 моделі комбінованого навчання: ротаційна, гнучка, самостійного змішування та поглиблена віртуальна [70].

Модель ротації (rotation model) суть якої полягає у створенні маленьких груп під час роботи на занятті. Викладач об'єднує студентів у групи до 5 осіб, які по черзі виконують різні види роботи такі як: розв'язання проблемної ситуації або задачі, створення групового проєкту та виконання тестових завдань. Цю модель іноді називають «моделлю зі змінами робочих зон». Варто зауважити, що модель ротації має підвиди. Першим підвидом є робота з наявністю «онлайн станцій». Зміст полягає у вивченні навчального матеріалу згідно з встановленим раніше графіком, де однією із станцій є онлайн заняття. Щодо інших видів робіт, то вони можуть бути різними, включаючи семінарські заняття та створення презентацій. Обов'язковою умовою цієї моделі є те, що усі студенти в групі мають пройти кожен станцію. Наступним підвидом модель ротації з лабораторними роботами. Суть зводиться до того, що кожна підгрупа чергуються аудиторіями для виконання завдань. Наявність частини онлайн завдань залишається. Третім підвидом є перевернуте навчання або перевернутий клас (flipped room). Суть полягає у тому, що студенти отримують від викладача новий матеріал у вигляді лекцій, коротких відеоматеріалів або презентацій та опрацьовують його вдома. Після самостійного вивчення, студенти закріплюють вивчену інформацію під час активного обговорення в аудиторіях. Метод перевернутого навчання допомагає виявити прогалини в знаннях [41].

Наступною моделлю комбінованого навчання є гнучка (flex model). Головна роль у гнучкій моделі комбінованого навчання відводиться онлайн заняттям. Пари з викладачем проводяться для консультацій, семінарських та практичних робіт. Крім цього рисами гнучкої моделі комбінованого навчання є:

- студенти працюють в аудиторії оснащених комп'ютерами, а викладач надає інструкції, консультації та зворотній зв'язок;
- можливість кожному студенту зосередитися на темах, які потребують доопрацювання;
- студенти мають можливість виконувати завдання у своєму темпі та свого графіку.

Перевагами гнучкої моделі комбінованого навчання для викладачів є наявність часу для оновлення матеріалу для навчальної дисципліни. Для студентів гнучка модель комбінованого навчання сприяє розвитку самостійності та розумінні своїх сильних та слабких сторін під час навчання. Варто зазначити, що гнучку модель комбінованого навчання часто використовують для студентів з особливими потребами, дипломних робіт та різних сертифікаційних програмах [72].

У моделі самостійного змішування (self-blend model) студент обирає самостійно один або декілька курсів онлайн для вивчення, які йдуть поруч з основною навчальною програмою. При такому підході студент може знаходитися як в аудиторії так і вдома. Модель комбінованого навчання надає можливість створити власний план навчання, який буде включати темп та період засвоєння матеріалу [66].

Поглиблена віртуальна модель (Enriched Virtual model) передбачає початок занять в аудиторії, а решту в режимі онлайн. Необхідно зауважити, що поглиблена модель змішаного навчання може охоплювати кілька або навіть усі навчальні дисципліни. Такий підхід застосовується на старших та магістерських курсах, де студенти уже мають базові знання та можуть працювати самостійно. Крім того, поглиблена модель комбінованого навчання часто використовується для навчальних дисциплін, які вивчаються поглиблено. Це можуть бути іноземні мови, математика та фізика [61].

Відповідно до проаналізованих нами моделей, можна сказати, що комбіноване навчання має багато способів реалізації. Наявність різних моделей комбінованого навчання дає змогу обрати ту, яка підходить найкраще опираючись на можливості викладача та студента. Необхідно сказати, що моделі комбінованого навчання допомагають продовжувати навчальний процес під час карантинних обмежень або воєнного стану [45].

На нашу думку, після проаналізованої інформації варто зосередитися на перевагах та недоліках комбінованого навчання. Першим недоліком комбінованого навчання є велика залежність від технічного забезпечення.

Технічне забезпечення є основою ефективного комбінованого навчання, тому вчитися його використовувати необхідно як викладачам, так і студентам. Комп'ютерна грамотність допоможе у проведенні занять в режимі онлайн, використанні презентацій, відео- та аудіо- матеріалів [14].

Наступний недолік впливає з попереднього, а саме наявність технічних ресурсів. Важливо звернути увагу, що стабільний доступ до мережі Інтернет, змога вийти на пару та зробити домашнє завдання становлять основу комбінованого навчання. Коли не всі студенти мають таку можливість, то це створює труднощі в навчанні та нерівність між студентами загалом [23].

Окрім цього, комбіноване навчання часто пов'язане перевантаженням викладачів. Багато викладачів працюють як в аудиторіях так і через Zoom та Google meet, що потребує додаткового часу та енергії. Відповідно до цього викладачам потрібно розподіляти свій розклад так, щоб встигати проводити заняття у двох формах [67].

Під час комбінованого навчання кількість занять в аудиторії менше, ніж зазвичай. Звідси впливає наступний недолік, а саме мала взаємодія студентів у групі між собою. Відповідно до цього, недостатня кількість спілкування з однолітками може знижувати рівень комунікації та здатність працювати у команді. Ще одним недоліком комбінованого навчання тут є складність у зворотному зв'язку з викладачами. Варто зазначити, що існують месенджери, які полегшують спілкування, наприклад, Viber, Telegram, Whatsapp та багато інших. Проте технічні збої можуть ускладнювати зворотній зв'язок між групою та викладачами [64].

Під час дослідження переваг та недоліків комбінованого навчання М. Кондакова зазначає, що воно допомагає вирішити такі завдання як: створення гнучкої системи навчання, доступність для студентів з освітніми потребами та для тих хто знаходиться в іншому місті або закордоном. Крім того, М. Кондакова стверджує, що використання презентацій, відео та аудіо матеріалів сприяють відходу від застарілих способів подання інформації [14].

Таку думку поділяє і Н. Годованець. При вивченні комбінованого навчання, вона його пояснює технологію, яка повністю відходить від традиційних методів навчання. Варто сказати, що Н. Годованець зазначає, що змішане навчання є більш орієнтованим на студентів ніж традиційне. Під час дослідження переваг та недоліків комбінованого навчання дослідник зазначає, що воно допомагає вирішити ряд завдань. Головними серед них є:

- створення гнучкості та доступності, що сприяє збільшенню освітніх послуг закладу вищої освіти;
- врахування індивідуальних потреб студентів;
- надання можливості студентам самостійно створювати свій темп і ритм оволодіння знаннями [9].

Крім того, Ю. Жук до переваг комбінованого навчання відносить розвиток самостійності та самоаналізу. На думку дослідниці, всі вище перелічені переваги комбінованого навчання сприяють кращій ефективності у засвоєнні студентами знань, умінь та навичок. Комбіноване навчання впливає не тільки на студентів, а й на викладачів. Під час комбінованого навчання викладачі використовують презентації, відео- та аудіо- матеріали, які розвивають інтерактивний підхід подання нового матеріалу [17].

Американський дослідник Такер під час вивчення комбінованого навчання зазначає, що першою його перевагою є економія часу. На його думку, комбіноване навчання допомагає зберегти час викладача перед підготовкою до заняття. В аудиторії витрачається час на підготовку роздаткового матеріалу, а саме його створення, копіювання та роздрукування. Комбіноване навчання, на думку Такера, допомагає зберегти час, тому що навчальний матеріал буде викладений заздалегідь. Наступною перевагою комбінованого навчання, за Такером, є збільшення часу у викладачів на речі, які їх цікавлять. Дослідник звертає увагу, у процесі комбінованого навчання кількість паперової звітності зменшується. Відповідно до цього, з'являється можливість провести цей час з користю для себе. Такий підхід створює баланс між роботою та відпочинком, що позитивно впливає на життєдіяльність людини [73].

Наступна перевага комбінованого навчання (за Такером) - це урізноманітнення форм подачі нового навчального матеріалу на занятті. Дослідник зазначає, що комбіноване навчання дає більше способів роз'яснення інформації, порівняно з традиційним. Він наводить такі приклади, як використання аудіо-матеріалів, коротких відео, інтерв'ю з відомими особистостями, презентації. Всі перелічені приклади створюють середовище для кращого засвоєння нового навчального матеріалу шляхом впливу на візуальний та аудіальний канали сприйняття. Крім того, комбіноване навчання є можливістю для проведення самостійних робіт за допомогою тестів, есе та коротких доповідей з теми. Такер зазначає, що такі завдання підходять для студентів, які соромляться відповідати на заняттях. Іншими словами, перевагами комбінованого навчання є:

- можливість відвідувати заняття більшій кількості студентів;
- спосіб продовження навчання у складний період для суспільства (карантинні обмеження та повномасштабне вторгнення);
- можливість залучення студентів з особливими потребами;
- оптимізація витрат і ресурсів;
- збільшення у викладачів часу для себе;
- спосіб розвитку самостійності та самоаналізу у студентів;
- змога урізноманітнити подачу нової інформації [73].

У нашому дослідженні ми часто звертаємо увагу, що комбіноване навчання проводиться на онлайн платформах. Під онлайн платформами розуміють сервіси, які створюють можливість проводити заняття шляхом завантажування матеріалу та забезпечують комунікацію між викладачем та студентами. Найбільш популярними онлайн платформами в Україні є: MOODLE3, Google Classroom, Zoom, Google meet, Canvas та багато інших [46].

Першою платформою, яка активно використовується у закладах вищої освіти України є MOODLE3 (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), що у перекладі означає модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище. Онлайн платформа MOODLE3 покликана

забезпечити проведення навчального процесу шляхом доступності та наочності. На думку дослідниці О. Крюкової MOODLE3 є ваговою частиною змішаного навчання та має безпосередній вплив на навчальний процес. Згідно з цим головними його перевагами є: використання як альтернативи аудиторному заняттю у складний період для суспільства (карантинні обмеження та повномасштабне вторгнення), додавання необмеженої користувачів та завантаження необхідного матеріалу для студентів [49,59].

Zoom та Google meet направлені на проведення заняття в режимі онлайн. Варто зазначити, що вони стали основою для продовження навчального процесу під час карантинних обмежень. Zoom допомагає викладачам зробити подачу нового матеріалу шляхом демонстрації екрану. У свою чергу Google meet тісно співпрацює з Google Classroom, що створює умови для планування занять. Головними їх перевагами є доступність та полегшення проведення занять [48].

Ще однією платформою є Google Classroom. Важливою значення у роботі з Google Classroom є можливість викладачам створювати власні курси. Крім того, платформа містить такі вкладки як «Користувачі» та «Завдання», а оцінювання студентських робіт відбувається за 100-бальною шкалою. Перевагою Google Classroom є використання, яке є простим та не потребує додаткового навчання [25].

У комбінованому навчанні викладачі обмежені у представленні навчального матеріалу в аудиторії, проте виходом із цієї ситуації стали хмарні сховища (cloud storage). Найбільш популярними серед них є One Drive, Google Drive, Dropbox та iCloud. На хмарні сховища можна завантажити матеріал та надіслати посилання студентам або викладачу. Такий підхід до занять є корисним, коли необхідно працювати з матеріалом великим за обсягом. Ще однією формою роботи під час комбінованого навчання є Google форми. Під Google формами розуміють хмарне сховище, яке сприяє створенню опитувань, анкет та тестів. Перевагами їх є зручний та простий інтерфейс використання,

який буде зрозумілий навіть початківцям. Google форми часто застосовують викладачі для контрольних та самостійних робіт [74].

Професійна підготовка студентів спеціальності «Психологія» є ключовою для їх майбутньої діяльності. Робота психолога пов'язана з людьми, тому потребує високої компетентності. Поняття професійної підготовки майбутніх психологів вивчали такі дослідники як О. Лейбович С.Батишева, В. Панок та багато інших. Під професійною підготовкою слід розуміти процес вивчення та засвоєння знань, умінь та навичок, які є необхідними у професійній діяльності. Професійна підготовка відбувається шляхом вивчення теоретичних знань під час лекцій та практичних на семінарських, тренінгах, майстер-класах та дискусіях. До головних функцій професійної підготовки належить засвоєння етичних норм для комунікації з клієнтом, фундаментальних положень психології як науки та основних психологічних методик. Крім того, важливе місце у професійній підготовці майбутніх психологів займає процес оволодіння навичками роботи з великою кількістю інформації.

Важливою частиною професійної підготовки спеціальності «Психологія» є емоційний інтелект. Емоційний інтелект варто розуміти як здатність людини розуміти власний психологічний стан та вміння віднайти причину, що на нього впливає. До того ж, він допомагає краще розуміти психологічний стан навколишнього середовища. У роботі психолога емоційний інтелект направлений на краще розуміння клієнта, його проблеми та можливих причин її виникнення. Складовою емоційного інтелекту є емпатія. Під емпатією часто розуміють процес, коли одна людина співчуває іншій. У професійній діяльності психолога емпатія допомагає детально сфокусуватися на проблемній ситуації клієнта шляхом активного слухання, діалогу та доброзичливою атмосферою.

Останніми роками комбіноване навчання стало активно використовуватися у закладах вищої освіти України. Це пояснюється складними подіями у суспільстві: спочатку карантинні обмеження, а потім початок повномасштабного вторгнення. Поняття «комбіноване навчання» з'явилося у науковій літературі завдяки дослідженням американських вчених С.

Бонка та С. Грема. Комбіноване навчання трактується ними як цілеспрямований процес засвоєння студентами необхідних для майбутньої професійної діяльності знань, умінь та навичок з використанням технічного забезпечення. Впровадження комбінованого навчання відбувається з опорою на принципи наочності, практичного застосування знань, підтримки та послідовності. Усі перераховані принципи умови для продовження навчального процесу шляхом підготовки презентацій, закріплення теоретичних знань практичними завданнями, поступовим переходом від легкого до більш складного матеріалу та зворотною комунікацією з викладачем.

Використання комбінованого навчання має ряд переваг. Першою з них є продовження навчання для студентів, які знаходяться в різних містах або закордоном, що є особливо значущим під час повномасштабного вторгнення. Крім того, комбіноване навчання допомагає збагатити заняття шляхом застосування фото, аудіо-, відеоматеріалів та презентацій. Також перевагою комбінованого навчання є можливість для студентів розвинути свій тайм-менеджмент та самостійність загалом.

Комбіноване навчання внесло зміни у традиційне проведення пар. Проте відкрило нові можливості як для студентів, так і для викладачів. Професійна англійська підготовка майбутніх психологів з позиції комбінованого навчання охоплює аудиторні заняття та в режимі онлайн з використанням платформ Zoom або Google meet. Комбіноване навчання допомагає викладачам проводити заняття з професійної англійської мови завдяки використанню навчального матеріалу на онлайн платформах. Комбіноване навчання стало новою моделлю, яка поєднує сучасність та зручність.

РОЗДІЛ II

Професійна англомова підготовка майбутніх психологів як методична проблема

2.1. Програмні вимоги щодо володіння англійською мовою за професійним спрямуванням студентами нефілологічних спеціальностей

Володіння англійської мови стало майже обов'язком для сучасної людини. Це значно розширює можливості у професійній сфері. Володіючи англійською мовою, кожен має змогу читати нові дослідження не чекаючи перекладу на українську, брати участь у міжнародних конференціях та спілкуватися із закордонними колегами. Відповідно до цього знання викладачами програмних вимог щодо володіння професійної англійської мови студентами нефілологічних спеціальностей є основою для успішного засвоєння навчального матеріалу [47].

Володіння професійною англійською мовою включає знання мови у професійній сфері, що сприяє кар'єрному розвитку. До професійної англійської мови входить:

- фахова термінологія: використання спеціалізованої професійної лексики (юридичної, медичної, комп'ютерної тощо);
- усне спілкування: участь у конференціях та форумах, вміння висловити думку;
- робота з джерелами: критичний аналіз професійних текстів (тез, статей, інструкцій) [1].

На сьогоднішній день використовуються три підходи навчання англійської мови: English For Special Purposes (ESP), Content And Language Integrated Learning (CLIL), та English As Medium Of Instruction (EMI). Для навчання професійної англійської мови студентів спеціальності “Психологія” застосовується English For Special Purposes (ESP) [21].

English For Special Purposes (ESP) – це підхід у навчанні англійської мови, який зосереджений на вивченні студентами навчального матеріалу необхідного

у професійній діяльності. У 2001 році американський дослідник Рідарчс викладав основні цілі ESP. До них належать:

- навчання студентів для яких англійська мова не є рідною;
- підготовка тих, хто вже володіє англійською мовою, проте зараз потребує знань для використання у професійній діяльності (психологи, юристи, лікарі);
- навчання іммігрантів для можливості подальшого працевлаштування [19].

Професорка Г. Бастуркмен зазначає, що підхід направлений не на вивчення мови заради мови, а для того щоб розвиватися у професійному середовищі. Схожу думку мають американські дослідники Р. Маккей та А. Маунтфорд. Вони стверджують, що підхід ESP передбачає вивчення студентами тієї лексики, яка буде необхідною для розуміння професійних текстів. Вивчаючи поняття ESP, американські дослідники Т. Хатчінсон і А. Вотерс, зазначають, що для розуміння професійного тексту необхідно мати спеціалізовані знання. П.Робінсон підкреслює, що більшість студентів вивчають англійську мову не тому, що вона їм цікава як явище, а для того, щоб використовувати її у навчанні та роботі. При вивченні підходу ESP дослідники виділяють абсолютні та змінні характеристики. До абсолютних належить:

1. Визначається відповідно до потреб студента або групи.

2. Спирається на сферу для якої створений та використовує типові завдання для психологів (вивчення психологічної термінології, моделювання діалогу між психологом та клієнтом); для інженерів (перекладання технічних інструкцій, вивчення абревіатур та скорочень); для юристів (вивчення юридичної термінології, проведення імітаційних дебатів).

3. Зосередженість на лексиці та граматиці згідно з конкретною професією: вивчення та закріплення основної психологічної, юридичної або медичної термінології. Відповідно до цього обираються граматичні теми. Наприклад, Пасивний стан (Passive Voice) часто використовується у наукових статтях та

технічних інструкціях, що характерно для психологічної та технічної фахової літератури [63].

Змінні характеристики включають:

1. ESP пов'язана або створена для певної сфери. Підхід ESP часто використовується для конкретної професії: English for Psychology, English for Medical Purposes, English for Law. Проте, існують міждисциплінарні курси, які мають більш широке застосування. Наприклад, English for Academic Purposes (EAP), який готує студентів до навчання у закладах вищої освіти, незалежно від спеціальності.

2. ESP може використовувати іншу методологію, ніж у Загальній англійській (General English). Слід зауважити, що Загальна англійська зосереджується на системі мови, а саме засвоєнні граматичних правил та створенні широкого словникового запасу. ESP більш направлена на можливість використання мови на практиці за допомогою діалогів на конкретну тему та роботою з професійними документами (інструкції, звіти, закони).

3. ESP розроблений для дорослих. Зазвичай підхід ESP є основою для роботи викладача з дорослими студентами, які мають конкретну мету для вивчення англійської мови. Проте, ESP може використовуватися для старшокласників. Наприклад, курс «Комп'ютерна англійська» може викладатися у технічних ліцеях для підготовки до навчання у закладі вищої освіти.

4. ESP створений для студентів з середнім та просунутим рівнем знання англійської мови. ESP направлений на вивчення професійного матеріалу, що потребує сформованої мовної бази. Якщо часто зупинятися для пояснення загальних правил, то сповільнюється засвоєння спеціалізованого матеріалу.

5. Курс ESP припускає базове знання мови та не може бути використаних для студентів з початковий рівнем володінням мови. Цей пункт є продовженням попереднього та підтверджує важливість мовної бази. Проте, курс ESP може бути використаних для початкових рівнів. Наприклад, елементи

курсу “English for Computer Science” можуть бути використані під час вивчення теми «Life and technology» [62].

Вивчаючи специфіку ESP, американський дослідник Д. Карвер визначає ознаки, які приманні для більшості курсів англійської для спеціальних цілей:

- розроблений для конкретної професійної діяльності;
- містить практико-орієнтовані завдання;
- використовує автентичні навчальні матеріали;
- врахування попередніх знань студентів [62].

Науковці Т. Хатчінсон та А. Уотерс підкреслюють, що викладач ESP має виконувати такі завдання: аналіз потреб групи, розробка навчальної програми, підбір автентичних матеріалів та оцінювання студентів. [52].

При вивченні ESP, Т.Райт виділяє такі ролі викладача: інструктор, фасилітатор, менеджер та співрозмовник. Роль інструктора полягає у наданні структурованих знань та керівництво студентами у досягненні освітніх цілей. Завдання фасилітатора допомогти студентам працювати з навчальним матеріалом та створити умови для його самостійного вивчення. Роль менеджера в організації навчального процесу: слідкування за часом, керуванні ресурсами та забезпеченні умов для засвоєння знань, умінь та навичок студентами. Завдання співрозмовника допомагати студентам у висловленні своїх думок та заохочуванні до дискусій [75].

Дж. Гармер до ролей викладача ESP відносить: контролер, суфлер, учасник, ресурс та тьютор. Контролер відповідає за групу студентів та все, що відбувається в аудиторії під час заняття. Завдання суфлера допомогти студентам згадати конкретне слово або фразу через підказки. Учасник надає зворотній зв'язок після групового або творчого завдання. Викладач є ресурсом, коли є необхідність зорієнтувати студентів у словниках та інтернет-ресурсах. Тьютор поєднує роль суфлера та ресурсу у тривалих проектах, коли виникає потреба націлити групу на певну діяльність [51].

Дослідниця Л. Морська виділяє такі характеристики кваліфікованого викладача ESP: володіння англійською мовою, знання навчальних дисциплін

вищої школи, розуміння потреб студентів та здатність підбирати автентичний матеріал [30].

Статус англійської мови в Україні визначає нормативно-правова база. У Статті 1 Закону України «Про застосування англійської мови в Україні» зазначено, що держава сприяє вивченню англійської мови громадянами України як мови міжнародного спілкування. Стаття 8 підкреслює обов'язкове вивчення англійської як першої або другої іноземної мови у закладах вищої освіти відповідно до освітньої програми, за якою заклад функціонує. [34].

У статті 12 Закону України «Про освіту» зазначено, що серед компетентностей, які має здобути студент є вміння спілкуватися іноземними мовами. Стаття 7 підкреслює, що мовою освітнього процесу є українська, проте дозволяється використовувати офіційні мови Європейського Союзу [35].

Національна рамка кваліфікацій (НРК) містить опис результатів навчання здобувачів освіти. Спілкування іноземною мовою з професійних питань прописано однією з головних кваліфікаційних вимог [31].

Фундаментальним міжнародним документом щодо мовної освіти є Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (CEFR). Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти вивчення, викладання, оцінювання (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment) - це документ створений Радою Європи для визначення єдиних стандартів мовної освіти в Європі. Він є основою для освітніх програм закладів вищої освіти України. Рекомендації містять опис мовних здібностей для шести рівнів від A1 (Beginner) до C2 (Proficiency). Принципами Загальноєвропейської рекомендації з мовної освіти є:

- стандартизація та прозорість: чітко прописані вимоги допомагають підібрати навчальний матеріал;
- системності: поступовий перехід від легких до складніших завдань;
- індивідуалізація: використання автентичних матеріалів відповідно до професійних потреб та спеціалізації студентів;

- діяльнісного підходу: вивчення професійної лексики та створення з нею діалогів для активного використання у майбутньому;
- достовірності: використання у навчанні автентичних джерел (професійні тексти, відео та інтерв'ю) [50].

Основним документом, який використовують викладачі у закладах вищої освіти для розроблення робочих навчальних програм є Програма з англійської мови для професійного спілкування (АМПС). Вона створена колективом українських науковців: Г. Бакаєвою, О. Борисенко, І. Зуєнок, В. Іваніщевою та іншими під егідою Міністерства освіти і науки України за сприяння Британської Ради. Програма з англійської мови для професійного спілкування (АМПС) надає можливість студентам нефілологічних спеціальностей розвивати навички володіння іноземною мовою, що необхідні для навчання у закладі вищої освіти та майбутньої професійної діяльності. У широкому значенні вона спрямована не тільки на розвиток мовних навичок, а й соціокультурний аспект середовища у якому проживають студенти. Програму укладено згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (CEFR). Її використовують заклади вищої освіти під час створення навчальних модулів кредитно-модульної системи. Програма АМПС ґрунтується на принципах: демократії та рівних прав, інтернаціоналізму, демократії, варіативності, прозорості та гнучкості [13].

2.2. Методичні засади забезпечення професійної англомовної підготовки в освітньому процесі вищої школи

Під методичними засадами розуміється сукупність принципів, правил та підходів, що визначають організацію навчального процесу у закладі вищої освіти. Вони є його основою та забезпечують послідовність та ефективність. Характеристиками методичних засад є: нормативність, структурованість, принциповість, гнучкість та практична орієнтація [11].

Професійна англомова підготовка студентів ґрунтується на принципах культурно-історичного розвитку, детермінізму та діяльнісного підходу. Принцип культурно-історичного розвитку у тому, що мова є частиною культури, а вивчення англійської мови розширює знання про традиції та звичаї зарубіжних країн: США, Великобританії, Канади та Австралії. Суть принципу детермінізму (від лат. *determinare* — обмежувати, визначати) у тому, що кожне явище, дія та процес мають свої причини та обумовленість, а професійна англомова підготовка залежить від комплексу факторів: нормативної бази, потреб конкретної спеціалізації, робочих навчальних програм, автентичних матеріалів, мотивації студентів та інших. Діяльнісний підхід підкреслює значення практичного використання англійської мови для розвитку навичок необхідних у майбутній спеціальності. Усі принципи утворюють наукову обґрунтованість, цілісність, прозорість та практичну спрямованість професійної англомовної підготовки студентів в освітньому процесі вищої школи [12].

Забезпечення професійної англомовної підготовки спирається на такі засади:

- міжпредметну координацію між профільними дисциплінами та англійською мовою за професійним спрямуванням;
- технологізацію процесу навчання;
- культурологічний підхід [16].

Міжпредметна координація – це спосіб взаємозв'язку профільних дисциплін та англійською мовою за професійним спрямуванням. Поняття «координація»: (від лат. *co* – спільно та *ordinatio* – упорядочення) означає узгодженість, об'єднання, упорядкування. Під координацією у методиці розуміється узгодженість у змісті, методах та засобах між різними навчальними дисциплінами закладу вищої освіти. У широкому значенні міжпредметна координація є багатограним зв'язком між замовниками спеціалізованої лексики, тобто профільних дисциплін та професійної англійської мови, якої навчають викладачі студентів на заняттях. Вона допомагає студентам краще зрозуміти цілісну картину майбутньої професійної діяльності. Міжпредметна координація реалізується через:

- визначення змісту профільної дисципліни та виділення її головних аспектів;
- вивчення матеріалу професійного спрямування українською для його опрацювання англійською;
- редагування навчальних планів для збереження послідовності між професійно важливими темами та заняттями з англійської мови;
- проведення інтегрованих занять з профільних дисциплін українською та англійською мовами з використанням роботи у парах, презентацій та дискусій [43].

Технологізація процесу навчання - процес оптимізації освітнього процесу шляхом використання матеріально-технічної бази. У широкому значенні технологізація процесу навчання передбачає залучення студентів пошукової діяльності, самостійної роботи, участі в онлайн заходах та міжнародних програмах [20].

Культурологічний підхід визначає мову не як сукупність правил, а як носія культури, цінностей та світогляду. Він допомагає студентам нефілологічних спеціальностей об'єднати мовні навички з розуміння культурного контексту, що підвищує рівень володіння мовою. На заняттях культурологічний підхід реалізується через: автентичні матеріали, кейс-метод, проєктивну роботу, ситуативні ігри та мультимедійні засоби [28].

Забезпечення професійної англомовної підготовки в освітньому процесі вищої школи реалізується через методи навчання. Під методами навчання розуміється способи та реалізація навчального процесу, що сприяють досягненню освітніх цілей. Вони сприяють двосторонній комунікації між викладачем та студентом. При виборі методу необхідно опиратися на такі чинники: відповідність меті та завданню навчання; готовності викладача та здобувачів освіти; рівню підготовленості та фаховій зацікавленості. Основними методами забезпечення професійної англомовної підготовки є комунікативний, конструктивістський та когнітивно-комунікативний метод[33].

Комунікативний метод передбачає формування у студентів вміння спілкуватися іноземною мовою у реальних ситуаціях. Мова сприймається і як спосіб і як мета навчання, а навички комунікації формуються під час самої комунікації. Комунікативний метод реалізується через: предметність, тобто процес комунікації чітко окреслюється темою; створені ситуації спілкування є типовими для студентів; викладач виступає не лише як носій знань, а як організатор та учасник групи. Дослідниця О. Бігич визначає принципи здійснення комунікативного методу:

- спрямованість на практичне використання іноземної мови;
- функціональності, що передбачає вибір автентичних матеріалів відповідно до теми заняття;
- ситуативності, яка реалізується як спосіб активізації знань так і їх розвитку;
- новизни, що втілюється у зміні предмета, обставин, завдань тощо [2].

Конструктивістський метод спирається на ідею, що знання не передаються готовими, а студент «конструює» їх самостійно у процесі практичного використання. У широкому значенні конструктивістський метод реалізується у навчанні через досвід, а викладач створює для цього умови. Він втілюється у групових проєктах, кейс завданнях, дискусіях та дебатах. С. Іоанну-Георгіу визначає характеристики конструктивістського методу: навчання має бути активним і цілеспрямованим процесом; ґрунтуватися на автентичних та професійно важливих матеріалах; мати чіткий зв'язок із майбутньою спеціалізацією студентів; процес оволодіння мовою має проходити в атмосфері підтримки та доброзичливості [53].

Когнітивно-комунікативний метод забезпечує професійну англomовну підготовку через сприйняття мови способом пізнання світу. Він визначає мову засобом комунікації та мислення, що допомагає вивчати, аналізувати та інтерпретувати мовні конструкції. Когнітивно-комунікативний метод формує цілісну мовну картину світу студента, який володіє лексико-граматичними знаннями та застосовує їх в академічному, професійному та міжкультурному

середовищі. Подача нового навчального матеріалу передбачає структурованість та логічність, що допомагає сприяє кращому вивченню та запам'ятовуванню. Вправи когнітивно-комунікативного методу направлені на зацікавленість студентів та навчають працювати з інформацією: аналізувати, шукати взаємозв'язки, порівнювати та узагальнювати. Він реалізується за допомогою таких принципів:

- комунікативної спрямованості (формування здатності спілкуватися у майбутній професійній діяльності);
- когнітивної активності (трактування мови як інструменту мислення та вміння аналізувати, порівнювати, інтерпретувати інформацію);
- міждисциплінарності (використання знань інших наук: психології, історії, політології, права тощо);
- рефлексії (вміння студентів аналізувати свої помилки та виправляти їх);
- інтерактивності (закріплення нового матеріалу через діалог, дискусії, презентації та проектну роботу) [38].

Отже, методичні засади — це сукупність норм, принципів та правил, що здійснюють реалізацію навчального процесу. Забезпечення професійної англомовної підготовки в освітньому процесі вищої школи відбувається через культурологічний підхід, технологізацію процесу навчання та міжпредметну координацію між дисциплінами за спеціальністю та професійною англійською мовою. За культурологічним підходом мова є не тільки засобом комунікації, а й носієм світогляду та цінностей інших країн. На заняттях студенти формують як і мовні навички так і міжкультурну компетентність. Технологізація процесу навчання передбачає використання мультимедійних засобів у навчальному процесі. Вона допомагає зробити навчання динамічним, гнучким та доступним. Міжпредметна координація між дисциплінами за спеціальністю та професійною англійською мовою забезпечує використання термінології, тематичних модулів, що формує професійну компетенцію студентів. Завдяки цим засадам, англійська мова є інструментом фахового розвитку, що сприяє використанню засвоєних знань студентами у майбутній професійній діяльності.

Програмні вимоги щодо володіння англійською мовою за професійним спрямуванням студентами нефілологічних спеціальностей є основою для викладання у закладах вищої освіти. Відповідно до них створюються навчальні плани, розробляються робочі програми до дисциплін та підбирається автентичний матеріал. Нормативно-правову базу що викладання англійської мови становлять Закон України «Про застосування англійської мови в Україні», Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту». Спілкування іноземною мовою у професійному середовищі зазначено однією з головних кваліфікаційних вимог у Національній рамці кваліфікацій (НРК). Основоположним міжнародним документом щодо мовної освіти є Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (CEFR). Він характеризує рівні володіння іноземною мовою, що забезпечує чіткість та прозорість у викладанні та оцінюванні. Навчання англійської мови студентів спеціальності «Психологія» реалізується підходом Англійська мова для конкретних цілей English For Special Purposes (ESP). Основними його рисами є: зосередженість на потребах студентів, використання автентичних матеріалів та практико-орієнтовні завдання.

Методичні засади забезпечення професійної англомовної підготовки в освітньому процесі вищої школи є сукупністю правил, які забезпечують організацію навчального процесу. Вони характеризуються науковою обґрунтованістю, системністю, професійною спрямованістю, технологічністю та гнучністю. Забезпечення професійної англомовної підготовки в освітньому процесі вищої школи відбувається завдяки міжпредметній координації між професійними дисциплінами та англійською мовою, культурологічному підходу та технологізацію навчання. Вони створюють цілісну систему професійної англомовної підготовки, яка формує конкурентоздатного фахівця.

Професійна англомовна підготовка забезпечується комунікативним, конструктивістським та когнітивно-комунікативний методами. Комунікативний метод розвиває навички комунікації за допомогою автентичних матеріалів. Конструктивістський метод направлений на розвиток пізнавальної діяльності

шляхом виконання практичних завдань. Когнітивно-комунікативний об'єднує вивчення іноземної мови з розвитком логічного мислення, критичного аналізу, що є важливими вміннями у майбутній фаховій практиці. Комплексне використання методів забезпечує практичну спрямованість у навчанні та готує студентів до професійної діяльності.

РОЗДІЛ III

Практичні аспекти професійної англійської підготовки майбутніх психологів

Практика викладання професійної англійської мови для майбутніх психологів в умовах воєнного стану пов'язана з оновленням змісту освіти та зі змінами в організації освітнього процесу у вищій школі, що проявляється в запровадженні дистанційного та змішаного навчання, переходу до асинхронного проведення занять, скасуванні дедлайнів виконання практичних робіт, надання студентам більшої самостійності у виборі різних видів здобуття вищої освіти. Водночас практичні заняття з професійної англійської мови сприяють побудові майбутньої кар'єри психолога, оскільки розвивають пам'ять, комунікативні вміння, лідерські якості, формують відповідальність за свої вчинки.

3.1. Розробка комплексу вправ для забезпечення професійної англійської підготовки студентів-психологів III-IV курсів

Останніми роками освіта України перебуває в процесі постійного реформування, викликаного запитом суспільства на якісну вищу освіту, приєднанням до Болонської декларації, намаганнями інтегруватись у європейський освітній простір, що вимагає оптимізації освітнього процесу.

Як стверджують вітчизняні науковці (В.Г.Кремень, В.І.Луговий, Н.Г.Ничкало, С.О.Сисоєва та ін.), наразі в Україні існують дві системи освіти: підтримувальна і випереджальна, інноваційна. Підтримувальна спрямована на підготовку до вирішення повсякденних завдань, підтримання способу життя й діяльності. Випереджальна (інноваційна) освіта орієнтована на майбутнє, пов'язана з підготовкою людини до використання методів прогнозування, моделювання, проектування в житті та професійній діяльності. Підтримувальна має на меті озброєння студентів переважно певним набором наукових фактів і

положень, інноваційна – на вироблення у студентів самостійного підходу до вирішення будь-якої наукової, соціальної, технічної чи життєвої проблеми [І.М.Бендера].

Масова комп'ютеризація навчання, пандемія коронавірусу, запровадження воєнного стану змусили шукати нові підходи до взаємодії викладача і студента, переосмислити роль самостійної роботи здобувача вищої освіти, запровадити реальну автономію університетів. Наразі в контексті оптимізації освітнього процесу у вищій школі було частково скорочено кількість аудиторних занять на користь самостійної навчальної діяльності студентів, і вже можна говорити про позитивні результати оптимізації. Студенти частіше звертаються за пошуком інформації до електронних засобів навчання, послуговуються новітніми даними з Інтернет ресурсів, користуються мобільними додатками та платформами для обробки інформації. У такий спосіб формується самостійна пізнавальна компетенція студентів, вони вчаться відповідального ставлення до своїх успіхів та вміння усувати власні недоліки в навчанні.

Вивчення курсу “Іноземна мова за професійним спрямуванням” у вищій школі набуває особливої мотивації за умов урахування професійних інтересів студента, його фахової спеціалізації. Через взаємозв'язок навчальних дисциплін на засадах міжпредметної координації іноземна мова дає можливість сформувати у студентів цілісну картину світосприйняття. С.О.Сисоєва вбачає у міжпредметній координації засіб для подолання штучних меж між окремими системами знань, що засвоюються студентами в процесі вивчення різних дисциплін. Здійснення такої координації передбачає цілеспрямоване використання всього арсеналу форм, методів, прийомів, педагогічних засобів, які допомагають виявити нові можливості їх використання у викладанні різних дисциплін []. Дослідники розрізняють власне інтеграцію, тобто об'єднання декількох навчальних дисциплін в одну, в якій наукові поняття зв'язані загальним змістом і методами викладання, і

координацію, тобто ретельно розроблений взаємозв'язок навчальних дисциплін.

Запровадження компетентнісного підходу до освіти, який ми розглядаємо як поєднання теоретичних знань з власним досвідом їх використання у практичній діяльності, уможливило переміщенні акцентів зі знанняцентрованого навчання до формування практичних навичок використання отриманих знань у власній діяльності особистості.

Інноваційне навчання – це процес і результат такої навчальної діяльності, яка стимулює появу змін у існуючій культурі, соціальному середовищі. Інноваційне навчання, поза підтримкою існуючих традицій, ініціює активний відгук на проблемні ситуації, що виникають як перед окремою людиною, так і перед суспільством.

Поняття “інновація” – це не стільки створення й розповсюдження чогось нового, скільки такі зміни, які мають суттєвий характер та супроводжуються змінами як у діяльності, так і в стилі мислення.

Основна функція інноваційного навчання – це не стільки підготовка до життя, скільки безпосереднє включення в сам життєвий процес, що можна здійснити лише за умов оволодіння прийомами саморозвитку та самоосвіти. Таким чином, основна мета інноваційного навчання – це навчити людину вчитись у будь-якій ситуації. В основі моделі інноваційного навчання лежить спільна діяльність студента і викладача у формі діалогу, міжособистісних взаємодій та інтенсивного занурення в предмет.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014) університети самостійно встановлюють нормативно-методичні документи, які регламентують навчальну роботу в закладі (навчальні плани, робочі програми навчальних дисциплін тощо) і визначають 30-35% змісту підготовки студентів. Реальний стан соціально-економічних відносин в Україні та запровадження воєнного стану спонукають систему вищої освіти зайняти активну позицію в суспільстві, адаптуватися до нових умов. Автономія університетів дозволяє розробляти й реалізовувати власні програми

взаємообміну та стажування студентів і викладачів в інших університетах України і світу, що особливо важливо зараз, коли багато студентів виїхали за кордон, але продовжують навчатись в українських університетах.

Згадані зміни знайшли відображення і в організації навчання професійної англійської мови: від комунікативного підходу до опанування мови здійснюється поступовий перехід до формування й подальшого розвитку компетенцій у читанні й розумінні англомовних автентичних текстів професійного спрямування, монологічному та ініціативному говорінні та письмі. Починаючи з 2020 року в період поширення пандемії COVID-19 вітчизняні університети поступово переходили від аудиторного навчання до дистанційного чи змішаного. Наразі в Україні накопичено багатий досвід організації віддаленого навчання. Більшість університетів співпрацюють зі студентами на платформі MOODLE, налагоджуються зв'язки із європейськими університетами, які прийняли на навчання українських студентів у Австрії, Німеччині, Польщі, Чехії та інших країнах. Цей досвід став у нагоді з початком війни Росії проти нашої держави.

Маючи напрацьовані алгоритми навчання в режимі онлайн, українські університети продовжили ефективно функціонувати в умовах воєнного стану. Для адаптації до нових викликів, породжених війною, було впроваджено асинхронне навчання для забезпечення можливості для студентів заходити в MOODLE і приєднуватись до навчання через ZOOM, Skype чи інші освітні платформи у будь-який зручний час. Було скасовано дедлайни для виконання самостійних робіт, студент мав змогу спілкуватись з викладачем за допомогою мобільних додатків. Зважаючи на те, що багато студентів виїхали з України, але продовжили навчання в наших університетах, було враховано різницю в часі, скорочено тривалість онлайн занять, створено умови для спілкування здобувачів вищої освіти між собою. У важкі для всієї України часи майбутні соціальні працівники можуть бути корисними, долучившись до благодійної діяльності та волонтерства.

У плані навчання професійної англійської мови майбутніх соціальних працівників було кардинально змінено теми для обговорення, лексичну наповненість занять, методи роботи на заняттях. Зменшилась частка діалогічного мовлення на користь монологічного ініціативного висловлювання, перевірка домашнього завдання перемістилась у спілкування через електронну пошту, вайбер чи телеграм. Зросла кількість і якість відео конференцій зі студентами. Доцільним стало використання інтерактивних технологій: перегляд відеоматеріалів, віртуальних екскурсій та виставок; організація створення серії мотивувальних відеороликів, участь в акціях антивоєнного спрямування, флешмобах, конкурсах. Заглиблюючись у зміст навчального матеріалу, викладач має дбати про стресостійкість і ментальне здоров'я студентів. Оскільки студенти зараз мають більше вільного часу, вони частіше готують презентації, звіти про участь у акціях на підтримку військових, волонтерство.

3.2. Підготовка фрагментів занять з професійної англійської мови для майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання

Зміни умов отримання вищої освіти змусили нас переосмислити процес навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх психологів, оскільки зараз громади вимагають не тільки проявів співчуття до обездолених людей, але й конкретної соціальної допомоги.

Запланувавши розробити серію занять для навчання професійної англійської мови в період асистентської практики, ми дослідили різні види діяльності взагалі, і, по-друге, специфіку цієї конкретної діяльності. Тож у найбільш загальному вигляді розробка серії занять, як і будь-яка інша діяльність, ґрунтується на операціях навичкового рівня, та на діях, що належать до рівня умінь, тобто набуття відповідних компетенцій. Іншомовна комунікативна компетенція складається з мовної, мовленнєвої, соціокультурної та дискурсивної (стратегічної) компетенції. Мовна компетенція передбачає

володіння фонетичними, граматичними, орфографічними та лексичними навичками та вміннями. Формування мовленнєвої компетенції з англійської мови за професійним спрямуванням передбачає поетапне формування компетенцій у читанні й розумінні професійних текстів, мовленнєвої компетенції, тобто, вміння говорити, підтримувати бесіду на професійні теми, обговорювати фахові проблеми, сприймати мову на слух і адекватно реагувати на почуте, писати ділові листи, відповіді на рекламації, заповнювати анкети, тобто, вести ділове листування англійською мовою з дотриманням орфографічних норм, прийнятих у відповідних країнах.

Породженню мовленнєвого висловлювання передують виникнення не оформленої мовними знаками думки, яку визначає комунікативне завдання того, хто говорить. На наступних етапах відбувається добір мовних одиниць та оформлення висловлювання у внутрішньому і зовнішньому мовленні.

Як у процесі формування граматичних навичок, так і під час засвоєння нової професійної лексики необхідно закріплення в пам'яті студента зв'язків між типом мовленнєвої ситуації, думкою і словами, потрібними для її оформлення. Для вільного вживання лексичної одиниці у різних ситуаціях спілкування використовуються вправи для формування та розвитку лексичних навичок говоріння. Це можуть бути рольові та ділові ігри, робота в парах чи групах, знаходження лексичних одиниць у тексті, перефраз, пояснення значення, відпрацювання в діалогічному та монологічному мовленні тощо. Формування і розвиток комунікативних умінь студентів проходять через декілька етапів: засвоєння слів, словосполучень, фраз та доведення їх до автоматизму; розвиток умінь імпровізувати; переніс умінь з однієї ситуації в іншу. Це сприяє подоланню мовного бар'єра в спілкуванні і створює умови для позитивного ставлення студента до оволодіння англійською мовою. Відповідно до методичного принципу урахування рідної мови значна увага приділяється перекладу навчального матеріала українською мовою.

Водночас зазначимо, що в період воєнного стану значно скоротилась частка діалогічного мовлення через запровадження дистанційного навчання,

коли студенти бачать один одного тільки на екрані комп'ютера, тоді як повноцінний діалог передбачає спілкування face to face. Саме не опосередковане комп'ютером спілкування дозволяє зробити діалог максимально наближеним до реального життя, оскільки це не просто передача інформації, але й обмін емоціями.

Розроблена в процесі дослідження серія занять складається з шести юнітів, кожен по дві академічні години, об'єднаних єдиною темою «Діяльність психолога в умовах воєнного стану». Заняття пройшли апробацію в період асистентської практики викладання англійської мови за професійним спрямуванням на кафедрі іноземних мов ЧНУ імені Петра Могили. В апробації взяли участь 19 студентів денної форми навчання 3 курсу і 9 заочників 4 курсу спеціальності «Психологія». Було проведено 12 годин практичних занять на денному відділенні та 8 годин на заочній формі навчання.

UNIT 1

Тема: «Діяльність психологів в умовах воєнного стану».

Тема заняття: **RUSSIAN WAR AGAINST UKRAINE**

Мета заняття: розвиток лексичних та дискурсивних навичок монологічного говоріння з теми Russian war against Ukraine.

Вид заняття: практичне в онлайн режимі

Цілі заняття:

- практична/дидактична: ввести тематичну лексику; розвивати репродуктивні лексичні та стратегічні навички говоріння з теми та розширювати мовленнєву компетенцію на рівні 5-7 речень;
- виховна: сприяти формуванню професійного інтересу до англійськомовного матеріалу, що вивчається; виховувати усвідомлення своєї національної ідентичності, гордість за свій непереборний народ;

Методи навчання: презентація та закріплення нової лексики; індивідуальна робота, робота в групах, частковий переклад, аналіз тексту.

Зміст заняття:

1. Організаційний момент.
2. Вступне слово викладача щодо теми і завдань заняття.
3. Робота над новою лексикою.

3.1. Озвучте слова зі списку:

1. mortal danger - смертельна загроза
2. unjustified war - несправедлива війна
3. martial law - воєнний стан
4. defense - захист
5. missile - крилата ракета
6. to surrender - здаватись
7. to supply with - постачати
8. weapons - зброя
9. refugees - біженці
10. to support - підтримувати
11. shelling - артобстріл
12. resistance - спротив

3.2. Перекладіть речення українською мовою. Здогадайтесь значення виділених слів.

Mortal danger hung over our Motherland. The enemy dropped bombs and shoot missiles at peaceful Ukrainian cities and villages. Russian **military forces** were supposed to occupy Kyiv in three days, kill our president and force our people to surrender. Ukrainian Armed Forces, soldiers of **territorial defense** and **resistance movement** started to fight the enemy. Volunteers all over the country organized their work to help people. Millions of Ukrainians had to leave their homes and **seek shelter** in other countries, **applying for refugee status**.

3.3. Перекладіть речення англійською мовою:

Смертельна загроза нависла над Україною. Росія розв'язала несправедливу війну проти нашої країни. Воєнний стан було проголошено з першого дня війни. Українці стали на захист своєї країни. Ворог хотів змусити

українців здатися. Вони використовували артобстріли і крилаті ракети. Європейські країни підтримали Україну й почали постачати зброю. В країні з'явилося багато біженців.

3.4. Прочитайте текст. Перекладіть 3 і 4 абзаци тексту.

When mortal danger hung over our Motherland, all Ukrainian people rose as one man to defend it. Could we have ever thought the Russians whom we considered our brothers would drop bombs and shoot missiles at peaceful Ukrainian cities and villages? But this is our reality.

Putin started this unjustified war against our country as he can't bare the fact that Ukraine has chosen the democratic way of development and joining the European Union. At his command the Russian military forces were supposed to occupy Kyiv in three days, kill our president and ministers and force our people to surrender. Martial law was declared in Ukraine, and not only the Ukrainian Armed Forces but also soldiers of territorial defense and resistance movement started to fight the severe enemy.

Thousands of volunteers all over the country organized their work to help people in the occupied cities and towns to survive. They supply them with food, water and medicine, help to rebuild ruined houses, create donation funds to get money for the needs of the army. Volunteers help the people who have lost their relatives to find them and undertake measures to free prisoners of war.

Millions of Ukrainians had to leave their homes and seek shelter in other countries, applying for temporary protected or refugee status. Moreover, a great number of our countrymen, especially from the eastern and southern regions of Ukraine, were forced to displace internally within Ukraine, to the more secure parts of the country.

We are grateful to Ukraine's world partners who willingly give the country political and financial support, provide it with the necessary weapons and provision. Several sets of sanctions against Russia have already been adopted and now the world peaceful community continues to work at the next package of sanctions and measures to recognize/label/designate Russia as a terrorist state.

Our city Mykolaiv suffers significantly from constant Russian shelling and massive missile attacks. Many people were killed and wounded and lots of buildings were severely damaged. Our alma mater Petro Mohyla Black Sea National University was five times attacked by Russian troops and partly ruined but we stand, function and work for our victory.

3.5. Знайдіть у тексті слова, значення яких зрозуміле без перекладу (international words).

E.g. bomb, started, democratic, to occupy, president, ministers, territorial, etc.

Why are there so many international words in the English language? Are there any international words in the Ukrainian language? If any, give your examples.

3.6. Організуємо вправління студентів у розумінні й використанні тематичної лексики у власному мовленні, спираючись на методичний принцип домінуючої ролі вправ.

3.6.1. Answer the questions.

4. How did the Ukrainians respond the enemy's unjustified war?
5. What helps our people to survive?
6. Why did the enemy attack our country?
7. How does the world community treat our resistance?
8. Why did European countries and the USA decide to support Ukraine?
9. Where can Ukrainian refugees find safety?

4. Situational speaking. Tasks are written on separate cards which students randomly choose and prepare his/her answer (5—7) sentences.

1. Tell the group how our city suffered during the war.
2. What helps our people to withstand all difficulties?
3. Who helps Ukraine fight the aggressor?
4. What's the role of volunteers in this war?
5. How can psychologist help people in this situation?

While speaking use the following expressions:

I'd like to add; Sorry for interrupting you; I beg to differ; I share your opinion, etc.

10. Підсумки заняття. Виставлення оцінок з коментарями.

11. **Домашнє завдання:** Виберіть із текста 5 – 7 речень і підготуйте розповідь про початок війни.

UNIT 2

THE WAR IN PROGRESS – 2025

Тема заняття: THE WAR IN PROGRESS

Мета заняття: розвиток лексичних та стратегічних навичок говоріння з теми The war in progress.

Вид заняття: практичне в онлайн режимі

Цілі заняття:

- практична: розвивати продуктивні лексичні та стратегічні навички говоріння з теми та розширювати мовленнєву компетенцію на рівні 5-7 речень;
- виховна: сприяти формуванню професійного інтересу до англomовного матеріалу, що вивчається; виховувати патріотизм, усвідомлення своєї національної ідентичності, гордість за свій непереборний народ;

Методи навчання: фронтальна та індивідуальна робота, робота в групах, організація вправ для розвитку мовлення.

Зміст заняття:

1. Організаційний момент.
2. Вступне слово викладача щодо теми і завдань заняття.
3. Перевірка домашнього завдання. Слухаємо розповіді студентів про початок війни. Задаємо питання:
 - Where were you when the war began?
 - What did your family do after the war started? Has the routine life of your family changed with the beginning of the war?
 - What did you feel?
 - How can you help other people in a stress situation?
4. Робота над новою лексикою.
 - 4.1. Прочитайте вирази.

- full scale invasion - повномасштабне вторгнення
- to seek shelter - шукати дах над головою
- failed at the front - зазнали поразки на фронті
- water supply - водопостачання
- plans crashed - плани розбились
- burning desire - жагуче бажання
- to withstand - вистояти
- point of invincibility - пункт незламності
- schedules of electricity turning off – розклад відключень електрики
- to charge gadgets - зарядити гаджети
- first aid kit - набір для невідкладної допомоги

4.2. Перекладіть речення англійською мовою.

Повномасштабне вторгнення росії почалось 22 лютого 2022 року. Тисячі людей були змушені шукати дах над головою. Ворог зазнав поразки на фронті. Українці мають жагуче бажання вистояти й перемогти. Пункти незламності почали працювати по всій країні. Там люди могли зарядити гаджети, скористатись набором для першої допомоги, випити чаю чи кави.

4.3. Поясніть значення слів:

blackout, point of invincibility, water and energy supply, first aid kit, invasion, resistance.

4.4. Прочитайте текст. Зверніть увагу на підкреслені слова й вирази.

The war of Russia against Ukraine is going on. The aggressor continues bombing the Ukrainian cities and villages, ruining their infrastructure with missiles and drones. The full scale invasion brought a lot of grief and troubles to our people. Eight million Ukrainians had to seek shelter abroad, migrating to the European countries, Canada or the USA.

Last autumn more than 1600 Ukrainian towns and villages were de-occupied by Ukraine's Armed Forces. People returned to their destroyed houses and started restoration preparing for the winter. Having failed at the front, the enemy began

bombing and shelling Ukrainian electric power stations, trying to leave our people without electricity, water supply and heat. In late autumn, when the temperature lowered and somewhere dropped below zero, the Russian aggressor wanted to make our people suffer and panic. However, all their plans crashed against our burning desire for freedom and independence. We united as one strong nation to withstand the wicked plans of the enemy.

Under the conditions of blackout, absence of warmth and water supply President's Office and the government found the way out of the situation. On their initiative the so- called "points of invincibility" were opened throughout the country. These are specially equipped centers which provide access to the Internet, mobile communication, power to charge various gadgets, places for rest and even first aid kits. Moreover, people can warm themselves, have a snack, hot tea or coffee there. These points are free and are able to function thanks to powerful generators that produce electricity. Thousands of such generators of different capacity were given to Ukraine by the European countries, the USA and Japan. Schedules of electricity turning off were implemented in all regions of Ukraine in order to provide sustainable energy supply when power stations were damaged. In most residential areas we have regular electricity switching off but in some regions people also have accidental turning off when the limits of electricity supply are exceeded.

Our partners help us not only with the energy equipment but also with the necessary weapons: the newest tanks, arms, systems of air protection, etc.

Now severe battles are taking place in the eastern part of Ukraine where the enemy tries to capture new territories but our brave soldiers do not allow them to move forward. They stand for our native land and demonstrate real heroism and patriotism.

4.4. Make up your own sentences with the underlined words and expressions.

4.5. Опишіть роботу пунктів незламності. Уявіть себе волонтером пункту незламності. Що входить у ваші обов'язки?

- допомогти людям зарядити гаджети;
- запропонувати чай, каву, печиво;
- підтримати добрим словом;
- запропонувати зігрітись у теплому приміщенні;
- просто вислухати людину.

4.6. Дайте відповіді на питання щодо ролі психологів у розпал війни.

1. How can psychologist help people?
2. Can they function only in the rear or at the front as well?
3. Do they work at the points of invincibility?
4. Can psychologist be volunteers?
5. Should they visit lonely old people and help them during the war time?
6. Were they sharing humanitarian aid among residents of any community?
7. How can psychologist help with children?
8. Do they take part in restoring ruined houses?

4.7. З відповідей на питання попередньої вправи складіть розповідь про роль психологів у роботі пунктів незламності.

5. Підсумки заняття. Виставлення оцінок з коментарями.

6. **Домашнє завдання:** скласти і написати 10 речень з новими виразами так, щоб отримати зв'язну розповідь про перебіг війни і роботу пунктів незламності.

UNIT 3

THE ROLE OF PSYCHOLOGIST IN REFUGEE RESETTLEMENT

Тема заняття: The Role of Psychologist in Refugee Resettlement

Мета заняття: розвиток ініціативного мовлення з використанням засвоєної раніше тематичної лексики з теми The Role of Psychologist in Refugee Resettlement

Вид заняття: практичне в онлайн режимі

Цілі заняття:

- практична: розвивати лексичні навички ініціативного мовлення з теми та мовленнєву компетенцію на рівні зв'язного висловлювання;
- виховна: сприяти формуванню професійного інтересу до англomовного матеріалу, що вивчається; виховувати усвідомлення ролі психолога в умовах воєнного стану;

Методи навчання: індивідуальна робота, робота в групах, аналіз тексту, обговорення проблемних питань.

Методичне забезпечення заняття: презентація PowerPoint, відеозапис.

Технічні засоби навчання: персональний комп'ютер.

1.1. Зміст заняття

1. Організаційний момент.
2. Вступне слово викладача щодо теми і завдань заняття.
3. Introductory talk:

- What do you know about the work of psychologist with refugees? How can they help them?
- What problems can refugees and asylum seekers (Can you guess the meaning of the underlined words?) face during migration?
- What's the difference between the following terms "migrant", "refugee", "asylum seeker", "immigrant"?

2.1. Основний етап заняття.

Заняття проводиться з використанням інструкційної презентації PowerPoint.

2.2. Введення нової лексики з теми. Озвучте словосполучення:

- Asylum seeker - шукач притулку
- Refugees resettlers - вимушені переселенці
- Social wellbeing - соціальне забезпечення
- To seek safety - пошук безпеки
- To build supportive networks - будувати мережі підтримки

- Hesitant to report offenses - сумніватись у сповіщенні про
обездолених

- Fear of deportation - страх перед депортацією

- Supportive payments - підтримуючі виплати

- Anti-immigrant policies - анти-імігрантська політика

- To ensure the physical needs - задовольняти фізичні потреби

- Provision of humanitarian services – забезпечення гуманітарних
послуг

- International protection - міжнародна підтримка

- Post-traumatic symptoms - посттравматичні симптоми

2.3. Поєднайте посттравматичний симптом із його визначенням.

1. anxiety a) the feeling of psychological strain and uneasiness
produced by situations of danger, threat, and loss of personal security

2. panic attack b) the condition of being unable to sleep

3. flashback c) the state of feeling very sad and without hope

4. depression d) a sudden, clear memory of a past event or time,
usually one that was bad

5. dissociation e) the fact of tending to get annoyed, angry and
threatening easily

6. insomnia f) a sudden overwhelming feeling of acute and
disabling anxiety

7. aggressiveness g) a psychological phenomenon that involves a
disconnection between a person's sensory experience, thoughts, sense of self, or
personal history

8. emotional stress h) the state of feeling nervous or worried that
something bad is going to happen

2.4. Поєднайте симптом із його перекладом.

9. eating disorders i) нічні кошмари

10. psycho-sexual problems	j) нав'язливі думки
11. an inability to plan for the future	k) занепокоєння минулим
12. preoccupation with the past	l) нездатність планувати майбутнє
13. post traumatic stress disorder	m) проблеми з пам'яттю
14. intrusive thoughts	n) психо-сексуальні проблеми
15. bad memories	o) посттравматичний розлад
16. nightmares	p) харчові розлади

2.5. Озвучте проблеми, з якими зіштовхуються вимушені переселенці в Україні та в інших країнах:

language barrier, different mentality, life styles, family affairs, values and beliefs, attitude towards children, sympathy, misunderstanding, hospitality, social wellbeing, pensions, tolerance, moral priorities, money.

2.6. Auding/Аудіювання. Прослухайте історії двох жінок і вирішіть, котра з них знайшла притулок в Україні і котра в іншій країні.

My name is Ann. Together with my husband and two little children I lived in a beautiful city of Mariupol on the Azov Sea shore. When the war started my husband who is a policeman was mobilized and sent to Kyiv. I stayed alone with my children in the city which was constantly bombarded. Our house was ruined and we had to leave it. In order to save our lives volunteers helped us to move to another place. Fortunately we were warmly greeted in a small town where unfamiliar people took care of us. As refugee resettlers we were given a place for living, a certain sum of money, warm clothes and even toys for the children. People in the neiboughhood shared food with us, supported us morally. I can't go to work because there is nobody to leave my little boys with. But I try to help my new friends on their farm.

I'm grateful for these people who are still supporting my children and me.

I'm Natalie and I'm from a small town of Izium in the east Ukraine. Our town is not far from the front line and it was occupied by the enemy on the very first days

of the war. Together with my 11-year-old daughter and my aged mom we were evacuated to a small village in the mountains. We found shelter in a friendly community which helps us with food, first medical aid, clothes. We are also paid money for living though the sum is not enough for three of us. I tried to find a job but unfortunately it's next to impossible without profound knowledge of the foreign language. I've joined the language courses and they say I'm making a good progress in understanding and speaking. My daughter studies at her school on line but she misses her friends. She has a language barrier and can't play with local children. She is still afraid of any unexpected noise but my mom and me do everything possible to avert her from sad reminiscences. We are looking forward to coming back home.

2.7. Discussion. Дайте розгорнуті відповіді на питання.

2.7.1.

1. Is the attitude of our foreign partners towards the situation in Ukraine changing?
2. Is it changing for the better or for the worse?
3. Are foreign governments ready to constantly support Ukraine with weapons and money?
4. In Poland most our refugees can work but in Germany not. Why?
5. Do the anti-immigrant policies of some European countries spread on Ukrainian asylum seekers?

2.7.2.

1. What can be done to support our mental and physical health?
2. How can psychologist help people to get rid of post traumatic stress disorders, nightmares and intrusive thoughts?
3. Is it necessary for everybody to go to a psychologist?
4. Can people cope with their problems by themselves? How, in what way?
5. What's the role of the family in a stress situation?

2.8.3. Summary on the discussion.

Домашнє завдання: написати есе (10-12 речень) про українських біженців і допомогу психологів.

UNIT 4

SAFETY RULES DURING THE MARTIAL LAW

Тема заняття: SAFETY RULES DURING THE MARTIAL LAW

Мета заняття: розвиток лексичних та стратегічних навичок мовлення з теми Safety rules during the martial law.

Вид заняття: практичне в онлайн режимі

Цілі заняття:

- практична: розвивати продуктивні лексичні та стратегічні навички говоріння з теми та розширювати мовленнєву компетенцію на рівні 7-9 речень;
- виховна: сприяти формуванню професійного інтересу до англomовного матеріалу, що вивчається; виховувати усвідомлення своєї національної ідентичності, гордість за свій непереборний народ;

Методи навчання: індивідуальна робота, робота в групах, аналіз тексту, лексичний тест для перевірки знання тематичної лексики.

1. Зміст заняття

1.1. Організаційний момент.

1.2. Вступне слово викладача щодо теми і завдань заняття.

1.3. Introductory talk:

- How has our life changed during the martial law?
- What helps us to survive?
- Why was it necessary to declare the the martial law?
- Was Ukraine ready for the war?
- Are there any Ukrainian prisoners-of-war in Russia?
- Why are air raids so often in our country?

- How can people save their lives during the air raids?

2. Прочитайте і частково перекладіть текст.

We live under the conditions of martial law which has been declared by our government since the very first days of the war. Our life is constantly worsening because of shelling, bombarding, occupation of certain Ukrainian territories, and cruelty of the enemy.

Now Ukraine is attacked by Russian troops 24 hours 7 days a week. Many cities and towns have been destroyed, some of them have been raized to the ground. Our native Mykolaiv has also suffered greatly from Russian bombs, missiles and shelling. A lot of administrative buildings, educational establishments and private houses have been destroyed.

Our *alma mater*, Petro Mohyla Black Sea National university has been attacked by the enemy five times. As a result, the main building, Academic Council hall, the library and many classrooms were ruined but fortunately nobody was killed. One bomb dropped on the university has not exploded and now it is demonstrated in the corridor of the main building as an example of the enemy's weapon aimed at destroying our alma mater. At present, the whole community of our university – lecturers, professors, students, including its *alumni* (випускники) - work hard to restore the educational territory and continue academic process. Fortunately the restoring works have been finished in time, and the first and second year students can study offline.

But it's not the time to relax. The enemy continues shelling, bombarding, using drones and artillery to scare the people and spread panic among the peaceful population. That is why certain safety rules are to be followed to survive in such a dangerous situation. They are as following:

- when you hear the sound of an air raid, immediately go to the shelter;
- try to avoid crowded places; if you are inside of any public place read the signs showing the way to shelter;

- when shelling occurs, mind the rule of the “two walls” if you are at home; if you are out of doors, try to find any safe place to hide. It can be any pit, at least. Fall on the ground and cover your head with your hands;
- do not touch any unknown object on the ground or anywhere else: it can blow up. Call the police and prevent other people from touching it;
- do not panic, help elderly or disabled people to overcome these hardships;
- be positive, believe in our victory, stand with Ukraine.

2. **Conversational practice.**

- Why don't many people want to leave their homes on the territories close to the front?
 - How do people survive on the occupied territories without electricity and water supply?
 - What helps common people to withstand all hardships and difficulties?
 - How can psychologist help with safety rules? Should they organize any work in communities?
 - Why is it necessary to be positive? Do you know any special exercises to improve your mental health?

3. **Lexical and grammar test**

I. **Choose the right word to insert.**

1. You can find a shelter having read
 - A) a newspaper B) a book C) signs D) indicators
2. Avoid places in order not to be attacked by enemy drones.
 - A) streets B) crowded C) markets D) open territory
3. When you hear the sound of an air raid, go
 - A) home B) on foot C) fast D) to shelter
4. Explain to children why it's dangerous to
 - A) sleep at night B) play C) go out D) touch unknown objects
5. Commandant time was administered

- A) in separate cities B) in Ukraine C) in Kyiv D) in Mykolaiv
6. Martial law in Ukraine was prolonged for
- A) two years B) three months C) a decade D) a couple of months
7. Social workers
- A) destroy B) help people C) continue D) examine
8. Russian drones and artillery
- A) kill people B) mine the ground C) poison the air D) take photos
9. Our *alma mater* was
- A) partly ruined B) utterly destroyed C) wounded D) hurt
10. Points of invincibility
- A) were closed B) still function C) were poor D) control

II. In sentences 11-20 find a mistake in one of the underlined word or phrase and mark it with numbers 1, 2, 3 or 4.

11. Volunteers help the people who have lost their relatives to find it.
1 2 3 4
12. Many our countrymen were forced to displace within Ukraine to the more dangerous parts of the country.
1 2 3 4
13. A lot of administrative buildings, educational establishments and own houses have been destroyed.
1 2 3 4
14. None of the war merrits can break down our faith in our future victory.
1 2 3 4
15. Not touch any unknown object on the ground or anywhere else: it can blow up.
1 2 3 4
16. Post traumatic stress disorder should cause nightmares.
1 2 3 4
17. Language barrier do not allow many Ukrainians to find job.
1 2

18. The enemy continues shelling, bombarding, using drones and artillery to ³ ⁴ spread panic between the peaceful population.

19. ¹ ² ³ Many cities and towns has been destroyed, some of them have been raised to ⁴ the ground.

20. When you ¹ ² ³ ⁴ see the sound of an air raid, immediately go to the shelter.

Підсумки заняття. Виставлення оцінок з коментарями.

6. **Домашнє завдання:** озвучити (вивчити) поради щодо дотримання правил безпеки в період воєнного стану. Написати листа другу з порадами (5-7) речень.

UNIT 5

INVINCIBILITY GENE

Тема заняття: INVINCIBILITY GENE

Мета заняття: розвиток лексичних та стратегічних навичок мовлення з теми.

Вид заняття: практичне в онлайн режимі

Цілі заняття:

- практична: розвивати продуктивні лексичні та стратегічні навички говоріння з теми та розширювати мовленнєву компетенцію на рівні 8-10 речень;
- виховна: сприяти формуванню професійного інтересу до англomовного матеріалу, що вивчається; виховувати усвідомлення своєї національної ідентичності, гордість за свій непереборний народ;

Методи навчання: індивідуальна робота, робота в групах, аналіз тексту, перевірка знання тематичної лексики.

1. **Зміст заняття**

1.1. Організаційний момент.

1.2. Вступне слово викладача щодо теми і завдань заняття.

1.3. Introductory talk:

- The martial law is constantly prolonged. Why?
- The sounds of air raids can be heard 24 hours 7 days a week, can't they?
- How do most people react these sounds?
- Describe the situation with shelters in towns and cities.

2.1. Прочитайте і перекладіть текст.

INVINCIBILITY GENE

The war unleashed by the Russian terrorists and their leader Putin against Ukraine is going on. The enemy continues killing civil people, ruthlessly ruining the Ukrainian cities and towns. Lots of villages were razed to the ground. Thousands of Ukrainians became refugees in their own country or abroad. Many schools, universities, and students' hostels were destroyed. Thus, last year Petro Mohyla Black Sea National University was bombarded 3 times and suffered from very serious missile attacks. However, thanks to the great desire, enthusiasm and leadership qualities of the university administration and educators, the main building of our *alma mater* has been restored and now it's even better than ever before.

In June 2023, Russian military troops blew up Kakhovka hydroelectric power station and ruined the dam, which resulted in uncontrolled water flow downstream. A lot of towns, villages, households and agricultural lands were severely flooded, large amounts of livestock perished. The Kakhovka Reservoir dropped to its lowest level ever recorded for the last three decades, putting irrigation, drinking water resources and Zaporizhzhia nuclear power plant cooling systems at risk.

None of these war crimes against our citizens can break down our faith in our future victory. They say, we Ukrainians, have an additional gene – a very special gene of invincibility which we inherited from our ancestors. It's this gene of invincibility that helps us withstand numerous hardships and dangers and stand firm,

believe in victory, successfully fight at the front and in the rear. The war has proved that we have inborn aspiration for freedom and independence. When mortal danger hung over our Motherland, we united our efforts and destroyed Putin's plans to occupy our country in a short period of time. Russian troops encounter well-trained, highly-organized Ukrainian army which is motivated enough to defeat the enemy and win. As for the people in the rear, they work selflessly to repair ruined houses, build new roads and bridges, restore critical infrastructure and businesses, etc.

We strongly believe in our victory and understand that it can be reached by uniting mutual efforts of our state leaders, army and common people. Our invincible spirit will certainly help us overcome all difficulties and hardships and gain the long-expected Victory.

II.2. Післятекстова робота. Дайте відповіді на питання:

- What is this gene of invincibility?
- How does it help us to cope with all war difficulties?
- What unites the Ukrainians as one people?
- How do our people plan to rebuild the country? Can we rely only on our foreign partners?
- How can social workers restore the peaceful life of common citizens in their communities?

4. Здогадайтесь, у яку зміну (денну чи нічну) працювала студентка в пункті незламності.

Imagine you worked in the point of invincibility as a social worker. Tell the group what you were doing during your shift. Use the following words and expressions: help to charge electronic gadgets, give advice, serve tea and coffee, clean the place, organize communication with different people, keep the candles burning, help to start a generator, give medical help, measure the blood pressure, calm people.

5. Підсумки заняття. Виставлення оцінок з коментарями.

Домашнє завдання: Підготувати PowerPoint презентацію з коментарями на одну з підтем, які обговорювались упродовж роботи над темою «Діяльність психологів в умовах воєнного стану».

UNIT 6

ACTIVITY OF A PSYCHOLOGIST IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Підсумкове заняття з теми Activity of a psychologist under the Martial Law conditions.

Мета заняття: контроль розвитку комунікативних та дискурсивних навичок говоріння з теми; перевірка навичок спонтанного мовлення з використанням засвоєної тематичної лексики.

Вид заняття: практичне в онлайн режимі

Цілі заняття:

- дидактична: розвивати продуктивні лексичні та стратегічні навички монологічного говоріння з теми та розширювати мовленнєву компетенцію на рівні зв'язного висловлювання;
- виховна: сприяти формуванню професійного інтересу до англomовного матеріалу, що вивчається; виховувати усвідомлення своєї національної ідентичності, гордість за свій непереборний народ;

Методи навчання: перегляд і обговорення студентських презентацій, індивідуальна робота, робота в групах.

1. Зміст заняття

1.1. Організаційний момент.

1.2. Перевірка домашнього завдання. Студенти демонструють свої презентації з коментарями. Під час обговорення використовуйте вирази:

- The strong point of P.' presentation is
- The weak point of M.' presentation is

- N.' work leaves much to be desired because
- I highly appreciate S.' work.

1.3.1. Дайте обґрунтовані відповіді на питання:

- What helps Ukrainian people to survive? (national features of character, strong faith in our victory, spirit of invincibility, unity, helpfulness, patriotism, love to the native land, courage, boldness, motivation, **invincibility gene**).

How do Activity of psychologist under the Martial Law conditions.

- participate in the everyday community life **in the rear**?
- Why does the enemy try to split our society from inside with different **fakes**? Do all Ukrainians believe in these fakes?
- How can you prove that we really have **inborn aspiration for freedom and independence**?

2.1. Guess the word according to its definition.

- the night time when traffic is prohibited, shops and restaurants are closed, people must stay at home;
- the time when electricity is switched off, and the whole region or town is in darkness;
- very alarming sounds which make people seek for shelter or hide between two walls;
- a very special gene that helps us withstand numerous hardships and dangers and stand firm, believe in victory, successfully fight at the front and in the rear.

II.3. Give examples of our resistance during the war time.

Speak about the participation of Activity of psychologist under the Martial Law conditions.

- in the volunteer movement.
- How are Ukrainians' national features of character reflected in the rear?

- Did Activity of psychologist under the Martial Law conditions.
- Assist the local authorities in creation of points of invincibility?
- What was done by Activity of psychologist under the Martial Law

conditions.

- to eliminate the harmful influence of the war on the civil people?

II.4. **Comment on the following statements. In mass media they often say:**

- “The situation at the front is tensed (напружена) but controlled”.
- “Our foreign partners and Europeans are tired with the news from Ukraine”.
- “International organizations do not take care of refugee resettlers in the regular way”.
- “The Red Cross organization could have been more active in defending Ukrainians”.
- “People should check the information from from social networks and believe only official sources in order to avoid fakes”.
- “Social workers can’t be volunteers: it’s their duty to take care of people in difficult life situations”.
- “It’s not necessary to treat Post traumatic syndromes with medicine, time will help to get rid of (позбутися) them”.

Підсумки заняття. Тематичний контроль - виставлення оцінок за тему.

Домашнє завдання: знайти в інтернеті розповідь про психолога - героя війни, перекласти англійською мовою й підготувати повідомлення про нього (10-12 речень).

Окрім практичних занять з професійної англійської мови студенти спеціальності «Психологія» брали участь у проведенні заходів, присвячених щорічній Всеукраїнській акції «16 днів проти насильства». Акція розцінюється як нагода ще раз нагадати громадськості про існування цих проблем у суспільстві, підвищити рівень обізнаності людей щодо всіх форм насильства,

продовжити процес створення недискримінаційного простору для життя, розвитку і професійного зростання кожної особистості.

Студентами групи 361 підготовлено тематичну фотозону «Дерево підтримки». Майбутні психологи взяли участь у роботі семінару «Профілактика аб'юзивної поведінки серед студентської молоді», організованому фахівцями Національної поліції в Миколаївській області спільно з Навчально-методичним кабінетом соціально-психологічної підтримки ЧНУ імені Петра Могили.

ВИСНОВКИ

Карантинні обмеження та повномасштабне вторгнення вплинули на формат проведення занять у закладах вищої освіти. Способом продовження освітнього процесу стало запровадження комбінованого навчання. Його досліджували такі вчені: К. Бонк, Ч. Грем, Е. Стейкер, М. Хорн, Б. Мейер та інші. Комбіноване навчання — це спосіб організації освітнього процесу з використанням технічного забезпечення для двостороннього зв'язку між викладачем і студентом. Основними його характеристиками є: інтерактивність, гнучкість, практичність, адаптивність та різноманітність. Комбіноване навчання допомагає оптимізувати навчальний процес та адаптувати його до викликів сьогодення через поєднання аудиторних та онлайн занять.

Реалізація комбінованого навчання відбувається відповідно до методичного забезпечення, під яким маємо на увазі оновлення методичних принципів, інноваційні методи викладання професійної англійської мови та осучаснені засоби навчання: автентичні підручники, посібники українських авторів, аудіо- та відеоматеріали, навчальні платформи, мобільні додатки. Оновлення змісту освіти в українських університетах зумовлене низкою об'єктивних та специфічних чинників, що склалися останніми роками, і пов'язані з русифікацією української освіти за часів «радянщини», з пандемією COVID – 19, розв'язаною Росією повномасштабною війною проти України та її наслідками. Поєднання іншомовної та фахової підготовки здобувачів вищої освіти створює умови для успішної реалізації професійного потенціалу студента на внутрішньому та європейському ринку праці, сприяє конкурентоздатності випускника університету, його усвідомленню власної цінності як фахівця й особистості.

Для кращого розуміння професійної англійської підготовки майбутніх психологів необхідно було дослідити моделі комбінованого навчання. Під моделями змішаного навчання розуміємо сукупність прийомів та методів, які використовуються під час занять. Американські дослідники Стейкер та Хорн

розробили класифікацію моделей комбінованого навчання. Відповідно до неї існує 4 моделі комбінованого навчання: ротаційна, гнучка, самостійного змішування та поглиблена віртуальна.

Методичне забезпечення відіграє значущу роль у професійній іншомовній підготовці майбутніх психологів, оскільки визначає методи, засоби та прийоми освітньої діяльності. Воно робить освітній процес структурованим, цілеспрямованим та результативним.

Методичне забезпечення професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів здійснюється згідно з навчальними програмами з використанням відповідних посібників. Серед них «English For Specific Purposes: Psychology In Use» Part I - автор Л. І. Кузьо (Львів, 2018) та «English For Specific Purposes: Psychology In Use» Part II - автор Т. М. Головач (Львів, 2019). У процесі дослідження було з'ясовано, що ці посібники не містять матеріалів, пов'язаних з підготовкою психологів в умовах війни, не відображають зв'язок із сьогоденням. Тому нами було розроблено комплекс вправ для забезпечення професійної англomовної підготовки студентів-психологів III-IV курсів: завдання пов'язані із повномасштабним вторгненням та його наслідками. Іншомовна професійна підготовка майбутніх психологів створює умови не тільки і не стільки для роботи з іноземцями, як для постійного поповнення й оновлення власних психологічних знань із англomовних джерел та вмінь надавати допомогу пострадалим унаслідок воєнних дій чи цивільному населенню.

Виконання запропонованих завдань на основі методичного принципу домінуючої ролі вправ сприяє вивченню студентами відповідної лексики, розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та готовності до роботи щодо вирішення актуальних психологічних проблем у воєнний та післявоєнний період..

Таким чином, методичне забезпечення становить основу професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання. Розроблений нами комплекс вправ доповнює навчальні посібники та

сприяє використанню іншомовних матеріалів відповідно до сучасних викликів. Він допомагає формувати конкурентоспроможних фахівців, які володіють професійною англійською мовою для постійного оновлення власних знань та вмінь щодо надання допомоги ветеранам, іншим людям з психологічними проблемами, які вони отримали внаслідок війни.

Усі поставлені в роботі завдання виконано, що дозволило досягти мети дослідження - теоретично обґрунтовано, розроблено та апробовано методичне забезпечення професійної іншомовної підготовки майбутніх психологів у контексті комбінованого навчання для підвищення ефективності формування їх іншомовної комунікативної компетентності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Беловецька Л. Е. Рівень володіння англійською мовою в Україні: проблеми та перспективи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. № 3(96). С. 58–68.
2. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник* / ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
3. Борисенко Л., Корват Л. Зв'язок емоційного інтелекту та самоефективності особистості. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2023. № 2. С. 5–15.
4. Борщовецька В. Д., Ігнатенко В. Д. *Основи методики навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх навчальних закладах*: навч.-метод. посіб. Біла Церква : БНАУ, 2018. 122 с.
5. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 54, вип. 4. С. 1–18. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_3.
6. Бухаріна Л. М. *Інноваційні технології у навчанні іноземних мов*. Одеса : Астропринт, 2020. 240 с.
7. Гаєва П. Специфіка та методологія викладання англійської мови у студентів нефілологічних спеціальностей. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 19, т. 1. С. 107–111.
8. Гичко Ю. Аспекти професіоналізації майбутніх психологів у процесі підготовки до професійної діяльності. *Психологічний журнал*. 2021. № 6. С. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.6.2021.229289>.
9. Годованець Н. І., Леган В. П. Короткий огляд інтерактивних методів навчання іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. № 1. С. 60–62.

10. Головач Т. М. *English for Specific Purposes: Psychology in Use. Part II (Англійська для спеціальних цілей: Психологія у практиці. Частина II)*: навч. посібник. Львів: ЛьВДУВС, 2019. 84 с.
11. Гончаренко С. У. *Педагогічні технології*. Київ : Вища школа, 2018. 254 с.
12. Гришкова Р. О. Англійська підготовка студентів нефілологічних спеціальностей до міжкультурної взаємодії. *Наукові праці ЧДУ ім. Петра Могили. Серія: Педагогіка*. 2009. Т. 108, вип. 95. С. 129–134. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2009_108_95_26.
13. Гришкова Р. О. *Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей*: навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 220 с.
14. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології*. Київ : Академвидав, 2020. 368 с.
15. Дружиніна І. А. Емпатія у системі професійно важливих якостей майбутніх психологів. *Психологія: реальність і перспективи*. 2015. Вип. 4. С. 78–81. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2015_4_23.
16. Єрмолова В. П. *Методика формування іншомовної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей*. Київ : НАПН України, 2018. 212 с.
17. Жук Ю. О. *Технології дистанційного навчання у вищій школі*. Київ : Педагогічна думка, 2021. 288 с.
18. Журавльова Л. П., Шпак М. М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Педагогіка та психологія*. 2018. № 25. С. 49–57.
19. *Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. Київ : Ленвіт, 2018. 256 с.
20. Канюк О. С. Особливості викладання англійської мови для студентів немовних спеціальностей. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 2. С. 117–123.

21. Карамзіна Т. В. *Методика викладання ESP у вищій школі*. Київ : НАУ, 2020. 184 с.
22. Коваль І. С. Професійна підготовка практичного психолога. У: *Формування сучасних педагогічних технологій та освітніх систем: матеріали II наук.-практ. конф. (4–5 грудня 2020 р.)*. Запоріжжя, 2020. С. 17–20.
23. Кондаков М. Переваги та недоліки комбінованого навчання в сучасній освіті. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2018. № 4. С. 56–62.
24. Кузьо Л. І. *English for Specific Purposes: Psychology in Use. Part I (Англійська мова для спеціальних цілей: Психологія у практиці. Частина I)*: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 88 с.
25. Крюкова О. Використання системи Moodle3 у реалізації змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*. 2019. № 2. С. 101–107.
26. Кучерук О. А. *Психологічні аспекти підготовки майбутніх психологів*. Київ : НАПН України, 2022. 260 с.
27. Матвієнко О. В., Затворнюк О. М. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. Вип. 1(1). С. 215–220. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhpr_2014_1\(1\)_41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhpr_2014_1(1)_41).
28. Матвіяс О. Сучасні підходи до методики викладання англійської мови у вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2023. Вип. 4. С. 77–85. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.13>.
29. Медведєва М. Комбіноване навчання як інтеграція очних, самостійних та дистанційних форм освітньої діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 7. С. 112–118.
30. Морська Л. І. *Змішане навчання у закладах вищої освіти: теорія та практика*. Тернопіль : Астон, 2022. 240 с.
31. *Національна рамка кваліфікацій*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.

32. Панок В. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики. У: *Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах*. Київ : Ніка-Центр, 2002. С. 18–28.

33. Пометун О. І. *Інтерактивні технології навчання: теорія та практика*. Київ : АСК, 2018. 284 с.

34. *Про застосування англійської мови в Україні*: Закон України від 04.06.2024 № 3760-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 38. Ст. 243.

35. *Про освіту*: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38.

36. *Словник педагогічних та психологічних термінів...* / уклад.: Н. А. Несторук, Л. В. Кокоріна. Бахмут : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 131 с.

37. *Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 053 «Психологія» (бакалавр)*: Наказ МОН України № 565 від 24.04.2019 (зі змінами).

38. Стрельнікова О. В. Інтерактивні методи викладання англійської мови на неспеціальних факультетах ВНЗ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2009. № 11. С. 568–576.

39. Ткаченко А. О. *Підготовка майбутніх психологів до професійної діяльності*. Київ : Логос, 2021. 200 с.

40. Ткачук Г. В. Змішане навчання та особливості використання ротаційної моделі у навчальному процесі. *Інформаційні технології в освіті*. 2017. Вип. 4. С. 143–156. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2017_4_11.

41. Умрик М. О. Організація змішаного дистанційного та традиційного навчання для студентів стаціонарної форми навчання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2008. № 7. С. 94–96.

42. Фандєєва А. Комбіноване навчання як сучасна освітня технологія. *Педагогічні науки*. 2019. № 5. С. 87–93.

43. Чайка Г. Л. *Лінгводидактичні основи іншомовної підготовки*. Київ : Логос, 2021. 228 с.
44. Чапак Я. В. Проблема емпатії в психології та її важливість у професійному становленні психолога. *Актуальні проблеми психології*. 2020. № 3. С. 112–120.
45. Швецова І. В., Бондаренко В. В. Упровадження змішаного навчання у процесі викладання англійської мови за професійним спрямуванням. *Молодий вчений*. 2019. № 7.2 (71.2). С. 78–82.
46. Шевченко Н. Ю. *Використання ІКТ у підготовці майбутніх психологів*. Київ: НАПН України, 2022. 172 с.
47. Юрчук Т. *Формування іншомовної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей*. Київ : КНУ, 2020. 164 с.
48. Ярошенко О. *Організація освітнього процесу в умовах цифровізації*. Кропивницький : ЦДУ, 2022. 144 с.
49. About Moodle. Режим доступу: https://docs.moodle.org/32/en/About_Moodle.
50. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg : Council of Europe, 2001. 273 p.
51. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. London : Pearson, 2015. 448 p.
52. Hutchinson T., Waters A. *English for Specific Purposes: A Learning-centred Approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 188 p.
53. Ioannou-Georgiou S. Constructive meaning with virtual reality. *TESOL Journal*. 2002. Vol. 2, No. 3. P. 21–26.
54. Littlewood W. *Communicative Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 250 p.
55. Marsh D. *Blended Learning: Creating Learning Opportunities*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 210 p.
56. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R. Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15, No. 3. P. 197–215.

57. Mayer R. *Multimedia Learning*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 360 p.
58. Merriam-Webster Dictionary. Режим доступа: <https://www.merriam-webster.com/>.
59. Moodle 3.2 release notes. Режим доступа: https://docs.moodle.org/dev/Moodle_3.2_release_notes.
60. Nation I. S. P. *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 756 p.
61. Beatty K. *Teaching and Learning Online*. London : Routledge, 2019. 224 p.
62. Nunan D. *Task-Based Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 284 p.
63. Osguthorpe R., Graham C. *Blended Learning Systems*. San Francisco : Pfeiffer, 2010. 246 p.
64. Picciano A. *Blended Learning: Research Perspectives*. New York : Routledge, 2014. 318 p.
65. Prensky M. *Digital Natives, Digital Immigrants*. New York : MCB University Press, 2001. 15 p.
66. Prince M. Does Active Learning Work? *Journal of Engineering Education*. 2004. № 93. P. 223–231.
67. Richards J., Rodgers T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 420 p.
68. Rogers C. *A Way of Being*. Boston : Houghton Mifflin, 1980. 395 p.
69. Singh H. *Achieving Success with Blended Learning*. Washington : ASTD, 2001. 24 p.
70. Staker H., Horn M. B. *Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools*. San Francisco : Jossey-Bass, 2014. 336 p.
71. *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs* / eds. C. J. Bonk, C. R. Graham. San Francisco : Pfeiffer, 2005. 624 p.

72. Benson P. *Autonomy and Language Learning*. London : Longman, 2013. 264 p.
73. Tucker C. R. *Blended Learning in Grades 4–12: Leveraging the Power of Technology to Create Student-Centered Classrooms*. Thousand Oaks : Corwin, 2013. 232 p.
74. Watson J. *Blended Learning: The Convergence of Online and Face-to-Face Education*. North American Council for Online Learning, 2008. 16 p.
75. Wright T. *Roles of Teachers and Learners*. Oxford : Oxford University Press, 1987. 164 p.